

“TRABZON’DA MEŞVERET” GAZETESİ’NDEKİ REKLAMLAR ÜZERİNDEN TRABZON’UN SOSYAL- EKONOMİK VE KÜLTÜREL ANALİZİ*

*Melek ÖKSÜZ***

ÖZ

Sanayi Devrimi sonrasında Avrupa’da meydana gelen ekonomik gelişmeler toplumların tüketim alışkanlıklarının değişmesinde etkili olmuştur. Her alanda ürün ve hizmetlerin çeşitliliği artmıştır. Bu ürünlerin geniş kitlelere ulaştırılması meselesi ister istemez reklam olgusunu ortaya çıkarmıştır.

Tüketim toplumunun oluşumundaki en etkili araçlarından biri olan reklamın, Osmanlı ülkesinde yazılı basında yaygın olarak kullanılması gazetelerin sayısının artması ile eş zamanlı olarak gelişmiştir. 19. yüzyıldan itibaren çıkarılan ulusal ve yerel gazetelerin sayısında II. Meşrutiyet sonrasında belirgin bir artış gözlemlenirken; gazete sayfalarındaki reklamların da çeşitlenmesi söz konusu olmuştur.

Bu çalışmada, Trabzon’da yayımlanan “Trabzon’da Meşveret” gazetesindeki reklamlar incelenerek 20. yüzyıl başlarında Trabzon’un tüketim alışkanlıkları, ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı reklamlar üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Trabzon’da Meşveret Gazetesi, Reklam, Tüketim Toplumu

AN ANALYSIS OF SOCIO-ECONOMICS AND CULTURE IN TRABZON BASED ON THE COMMERCIALS IN “TRABZON’DA MEŞVERET” NEWSPAPER

ABSTRACT

The economic developments initiated by the Industrial Revolution in Europe have radically changed the consumption habits of the societies. The variety of products and services has increased on a large scale. The need to commute these new products and services to the masses led to the phenomenon of advertising. In the Ottoman Empire, the use of mass advertisement, which has been one of the most important instruments in creating the contemporary consumer society, coincided with the increase in the numbers of newspapers. Following the Second Constitutional Period, a dramatic increase was observed in the number of both national and local newspapers which had been published since the 19th century. This increase was accompanied by a more discernible diversity in the newspaper

* *Gönderim tarihi: 13.02.2018. Kabul tarihi: 22.04.2018.*

** *Prof. Dr., KTÜ, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, TRABZON. moksuz@ktu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0307-7076*

advertisements. This study examines the commercials appeared in “Trabzon’da Meşveret” and analyses the early 20th century socio-economic and cultural structure of Trabzon based on the consumer habits and attitudes.

Keywords: *Trabzon’da Meşveret* newspaper, Advertisement, Commercials, Consumer society

Giriş

Reklam ile ilgili pek çok tanım yapılmakla birlikte tüketici gözüyle bakıldığında, çeşitli mal ve hizmetleri tanıtan, bunların nereden, nasıl ve ne fiyata alınabileceği hususunda yardımcı olan bir araçtır.¹ Reklama konu olan faktörler ticari veya çıkar nitelikli mal, hizmet veya fikirlerdir ve amaç bunların üstünlüklerini göstermektir. Böylece reklam sayesinde hedef kitle ikna edilmeye ve yönlendirilmeye çalışılır.² Osmanlı Devleti’nde ilk reklamlar sözlü olarak yapılmaktaydı. Sokak, çarşı ve pazarlarda satıcılar, çığırtkanlar ve tellallar çeşitli ürünlerin satışa çıktığını haber verip, ürünlerin fiyat ve niteliklerini hedef kitlelere duyurmak için kafiyeli sözler ve tekerlemeler söylerlerdi.³ Bu elbette okuma-yazma oranının düşük olduğu ve gazetenin henüz yaygınlaşmadığı, sözlü iletişimin güçlü olduğu bir toplumsal yapıda tüketim alışkanlıklarını yönlendirmek için uygulanan bir yöntemdi. Bununla birlikte zaman ilerleyip gazete yaygınlaştıkça yazılı reklamların da Osmanlı ekonomik hayatında yerini almaya başladığı görülmektedir. Bu bağlamda gazete reklamlarının yazılı reklam grubuna girdiğini ve bunların sonraları resimlerin de eklenmesi suretiyle görsel bir içerik kazandığını söylemek gerekmektedir. Bilindiği üzere Osmanlı’da ilk gazeteler 19. yüzyılda yayın hayatına girmiştir. Dolayısıyla modern anlamda reklamcılık, tüm dünyada olduğu gibi Osmanlıda da basınla birlikte başlamıştır.⁴

Osmanlı ülkesinde ilk gazete yabancı devlet sefaretleri ve azınlıklar tarafından çıkarılmıştır.⁵ İmparatorluk sınırları içinde ise ilk Türkçe-Arapça gazete Mehmet Ali Paşa’nın çıkardığı 1828 tarihli Vakayi-i Mısıriye’dir. Bugünkü Türkiye topraklarında çıkan ilk Türkçe gazete ise 1831 tarihli

¹ Füsün Kocabaş-Müge Elden, *Reklamcılık-Kavramlar, Kararlar, Kurumlar*, İstanbul 2009, s. 14; Reklamın farklı tanımları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Müge Elden, *Reklam ve Reklamcılık*, İstanbul 2009, s.135-146

² Mehmet İvrendi, İsmail Akbal, Murat Canitez, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Yıllarında Gazete Reklamları ve Uygulamaları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 13 (2005), s. 239.

³ Elden, *a.g.e.*, s.153.

⁴ Kocabaş- Elden, *a.g.e.*, s.20; Elden, *a.g.e.*, s.154-155. Ayrıca bkz. Mehmet Özkundakçı, *Reklamcılığa Giriş*, İstanbul 2008, s. 15-31.

⁵ Hamza Çakır, *Gazeteciliğe Giriş*, Konya 2007, s.31; Orhan Koloğlu, “Türkçe-Dışı Basın”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C:1, İstanbul 1985, s.95.

Takvim-i Vakayi'dir. Ardından 1840 yılında Türkçe ilk yarı özel gazete Ceride-i Havadis, 1860'da da ilk özel gazete Tercüman-ı Ahval, 1862'de ise Tasvir-i Efkâr yayımlanmaya başlamıştır.⁶

Ulusal basın diye adlandırılacak yukarıdaki gazetelerin yanında 19. yüzyılın ikinci yarısında yerel gazetelerin de çıkmaya başladığı görülmektedir. Mithat Paşa'nın Tuna Vilayeti Valiliği sırasındaki uygulamalarını, daha doğrusu Tuna Vilayeti Nizamnamesini esas alarak oluşturulan 1864 Vilayet Nizamnamesi sonrasında vilayetlerde matbaalar kurulmuş ve böylece vilayet gazeteleri çıkartılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Osmanlı'nın ilk vilayet gazetesi 1865 yılında Tuna Vilayetinde Türkçe-Bulgarca yayımlanan Tuna Gazetesi olmuştur. Bu durum diğer vilayetlere örnek teşkil etmiş ve 1867'de Erzurum'da yayımlanmaya başlanan Envar-ı Şarkıyye, Anadolu'da çıkan ilk Türk gazetesi olmuştur.⁷ Trabzon'da ise 13 Nisan 1869'da Trabzon Vilayet Gazetesi çıkarılmıştır.⁸ II. Meşrutiyet sonrasında tüm ülkede gazete sayısında önemli bir artış olmuş ve vilayetlerde de çeşitli gazeteler yayımlanmaya başlamıştır. Bunlardan birisi de Trabzon'da çıkarılan "Trabzon'da Meşveret" gazetesidir.

"Trabzon'da Meşveret", 1908'den itibaren Çarşamba ve Cumartesi olmak üzere haftada iki gün yayımlanan bir gazete olup, sahibi Naci Bey (Meşveretçi Naci)'dir.⁹ Mustafa Reşit Tarakçıoğlu hatıralarında bu gazete-den bahsederken İttihat ve Terakki Partisi'nin Trabzon'daki yayın organı olduğunu ifade etmektedir.¹⁰

Reklamın gazeteler için önemli bir finans kaynağı olduğu aşikârdır. Ancak devlet tarafından çıkarılan gazetelerin ekonomik sorunlarının devlet tarafından çözüldüğü de bir gerçektir. Üstelik bu gazeteler, kâr amacından ziyade halkı eğitmeye ve devlet politikalarından haberdar etmeye yönelik yayınlardır. Buna karşılık özel gazeteler, hiç olmazsa masraflarını karşılayacak bir gelire ihtiyaç duymaktadırlar. Mevcut tirajları ise bunu karşılamaktan çok uzaktır. Bu nedenle onların yayın hayatına devam edebilmeleri için reklam gibi alanlardan sağlanan gelirlere gereksinimi bulunmaktadır. Bundan

⁶ Orhan Koloğlu, "Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C: 1, İstanbul 1985, s. 68-93; Çakır, a.g.e., s. 32-35; A. Rıdvan Bülbül, *Genel Gazetecilik Bilgileri*, Ankara 2000, s.12-13. Ayrıca bkz. Hamza Çakır, *Osmanlıda Basın-İktidar İlişkileri*, Ankara 2002, s.16-35.

⁷ Bülent Varlık, "Yerel Basının Öncüsü: Vilayet Gazeteleri", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C: 1, İstanbul 1985, s. 99-102; Atilla Girgin, *Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik*, İstanbul 2001, s. 86-97.

⁸ Hüseyin Albayrak, *Dünden Bugüne Trabzon Basını*, C: 1, Ankara 2010, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, s. 1.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Birinci, "Meşveretçi Naci Bey ve Gazetesi", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S: 5, (Güz 2008), s.139-149; Hüseyin Albayrak, *Trabzon Basın Tarihi*, Ankara 1994, s. 48-53.

¹⁰ Hikmet Öksüz-Veysel Usta, *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu- Hayatı, Haturatı ve Trabzon'un Yakın Tarihi*, Serander Yayınevi, Trabzon 2008, s.129,154.

dolayıdır ki, Osmanlı Devleti'nde gazete reklamlarının artması, özel gazetelerin çıkmasıyla eşzamanlı gelişme göstermiştir. Çıkarılan gazetelerin sayısı arttıkça, gazete reklamları da daha cazip hale gelmiştir.¹¹

Bu çalışmada Trabzon'da Meşveret Gazetesi'nin 1911-1912 yılları arasında nüshalarındaki ilan ve reklamlar incelenmektedir.¹² Bununla birlikte Osmanlı döneminde ulusal yayın yapan gazetelerdeki reklamlar ile ilgili çalışmaların sınırlılığı dikkate alındığında yerel bir gazete üzerine yapılan bu araştırmanın zorlukları belirginleşmektedir. Bununla birlikte Türkiye'de yerel gazetelere verilen reklamlarla ilgili çalışmalar da yok denecek kadar azdır. Çalışma, gazetenin yalnızca ilan sayfasında yer alan reklamların değerlendirilmesiyle sınırlı tutulmuş olup bunlardan belli başlı konulardaki ilan ve reklamlar incelenmeye çalışılmıştır. Zira tamamının kapsam içine alınması çalışmanın makale boyutunu aşacak durumdadır. Gazetenin ilan sayfası son, yani dördüncü sayfadır ve dört sütundan oluşmaktadır. Sayfanın başında büyük punto ve koyu harflerle “*ilan*” yazısı mevcut olup ilanlar arasında bir veya iki satırlık boşluklar bırakılmış ve araları işaretlerle ayrılmıştır. İlanların fiyatı ile ilgili olarak gazetenin ilk sayfasında “*ilanların pazarlığa tabi olduğu*” belirtilmekte olup, diğer bazı gazetelerin aksine¹³ burada herhangi bir ücret belirtilmemiştir.

Bilindiği üzere ticarete konu olan şeyler niteliklerine göre tasnif edilerek sektörlere ayrılırlar. Bu çalışmada da aynı yol takip edilmiş ve reklamlar iki sektör üzerinden incelenmeye çalışılmıştır.

A. Hizmet Sektörü ile İlgili İlan ve Reklamlar

Hizmet sektörü başlığı altında reklamı yapılan konular sağlık, hukuk, berberlik ve benzerlerinden oluşmaktadır.

Sağlık Alanındaki İlanlar

Sağlık ile ilgili ilanlar içinde doktorlara ait olanlar önemli bir yer tutmaktadır. İncelediğimiz dönemde ilk olarak 15 Nisan 1911 tarihli gazetede görülen bu ilanda büyük

¹¹ İvrendi ve diğerleri, a.g.m., s. 241.

¹² Bu çalışmada, Meşveret Gazetesinin 254-400. nüshaları arasındaki 97 gazete incelenmiştir (Gazetenin 301-350. sayıları elimizde bulunmadığı için incelenememiştir). Gazetelerde reklamı yapılan ürün ve hizmetler için ilan verilir ve bunlar genellikle gazetenin ilan sayfasında yer alır. Literatürde birlikte anılmasından dolayı metin içinde ilan ve reklam kelimeleri ana kaynağın terminolojisine uygun olarak birbirinin yerine kullanılmıştır.

¹³ Vakıf gazetesindeki ilan ve reklamların ücretleri için bkz. İlhan Yerlikaya, “Bir Osmanlı Gazetesi Olan Vakıf Gazetesi’nde (1875-1884) İlan ve Reklamlar, *Marmara İletişim Dergisi*, S: 8, (Ekim 1994), s. 206-207.

punto ve koyu harflerle “*Doktor Vahan*” başlığı kullanılmıştır. Ana başlığın hemen altında “*Amerikan Darülfünunundan Mezun*” şeklinde bir alt başlık daha mevcuttur. Metnin içeriğinde Doktor Vahan’ın uzun süre Alman ve Amerikan hastanelerinde bulunup mesleğinde ustalaştığı, daha sonra pek çok Osmanlı vilayetinde çalıştığı, bir müddet için Trabzon’a geldiği ve burada çalışmaya başladığı belirtiliyordu. Her türlü cerrahi ameliyatı yapabildiği; dâhili hastalıkları, eski ve yeni belsoğukluğunu, frengiyi, göz hastalıklarını, kulak, boğaz ve kadın hastalıklarını “*fennin en son terakkiyat-ı hazırasına tatbikan kemal-i maharetle*” kısa sürede tedavi ettiği belirtilmekteydi. İlanda Dr. Vahan’ın, Reji’nin karşısında Ksenefon Efendi’nin eczanesinde, saat 8 ila 10 arasında da Orta Hisar’da Şifa Eczanesi’nde hastaları muayene ettiği bildiriliyordu. Ayrıca Salı günleri öğleden sonraları da fakirleri ücretsiz muayene ve tedavi ettiği duyurulmaktaydı. Bu ilan 15 Nisan-17 Mayıs 1911 tarihleri arasında dokuz kez verilmiştir. Hep aynı içerikte ve şekilde herhangi bir değişiklik olmaksızın tekrarlanmıştır.¹⁴

Aynı tarihlerde gazetede bir diğer doktor ilanı “*Doktor Jozef Yorgiyadi*” başlığıyla verilmiştir. Bu ilan da 15 Nisan-24 Mayıs 1911 tarihleri arasında on kez yayımlanmıştır. İlanda Akritiu Hastanesi’nin¹⁵ eski müdürü Dr. Jozef Yorgiyadi Efendi’nin Van vilayetindeki görevinin sona erdiği belirtilerek bundan böyle Trabzon’da görev yapacağı yazılmaktaydı. Her gün sabahları Orta Hisar’da Şifa Eczanesi’nde, öğleden sonra Reji karşısında Kıryazi Efendi’nin eczanesinde hasta kabul ettiği duyurulmaktaydı. Bu ilan da hep aynı şekilde tekrar etmiştir.¹⁶

دوقود ژوزف یورگیادی
آقریٹا خستہ جامعہ دہرماہانہ دوقود یورگیادی
دی قادی وان ولایتہ اولان مسأوبورت مجبوس
حسام بو لہبندہن بعدما طبر زودہ اجری
صیانت اہل - صحتی - جہتہ ہر کون صہ باہاری

¹⁴ *Trabzon’da Meşveret*, No: 267, 2 Nisan 1327(15 Nisan 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 268, 6 Nisan 1327 (19 Nisan 1911) ; *Trabzon’da Meşveret*, No: 269, 9 Nisan 1327 (22 Nisan 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 270, 14 Nisan 1327(27 Nisan 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 271, 16 Nisan 1327 (29 Nisan 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 273, 23 Nisan 1327 (6 Mayıs 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 274, 27 Nisan 1327(10 Mayıs 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 275, 30 Nisan 1327 (13 Mayıs 1911), *Trabzon’da Meşveret*, No: 276, 4 Mayıs 1327 (17 Mayıs 1911)

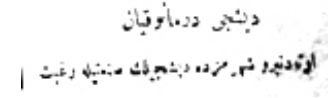
¹⁵ Bu hastane, 1900’lerin başlarında Boztepe’de günümüzdeki Kemik Hastalıkları Hastanesinin yerinde Akritiu adlı zengin bir Rum tarafından, akrep zehirlenmesinden ölen çocuklarının anısına yaptırılmış bir çocuk hastanesi olup kurulduğu yıllarda müdürlüğünü Dr. Jozef Yorgiyadi Efendi yürütmüştür. Bkz. Veysel Usta, “Tanzimattan Cumhuriyete Trabzon’da Sağlık”, *Anadolu’nun İlk Tıp Gazetelerinden Hekim*, Haz. Mustafa Çulfaz, Trabzon 2007, s.xxvi.

¹⁶ *Trabzon’da Meşveret*, No: 267,2 Nisan 1327 (15 Nisan 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 268, 6 Nisan 1327(19 Nisan 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 269, 9 Nisan 1327 (22 Nisan 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 270, 14 Nisan 1327 (27 Nisan 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 271, 16 Nisan 1327 (29 Nisan 1911); No: 273, 23 Nisan 1327 (6 Mayıs 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 274, 27 Nisan 1327 (10 Mayıs 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 275, 30 Nisan 1327(13 Mayıs 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 276, 4 Mayıs 1327 (17 Mayıs 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 278, 11 Mayıs 1327(24 Mayıs 1911)

“606” tabir edilen en son ve en tesirli ilacının Zeytinlik’te Dr. Hekimyan tarafından kullanılarak hastalıkları tedavi etmekte olduğu belirtilmekteydi.²¹

Onunla ilgili ikinci ilan, “Doktor Hekimyan”, “Zeytinlik” şeklindeki başlıklarla verilmiştir. İlandan Dr. Hekimyan’ın hastalarına, Zeytinlik civarındaki muayenehanesinde baktığı anlaşılmaktadır. Bu da Hekimyan’ın diğer doktorlardan farklı olarak kendine ait bir muayenehanesinin bulunduğunu göstermektedir. Nitekim diğerlerinden farklı olarak bu ilanda muayenehanenin özellikleri belirtilmektedir. Buna göre muayenehanede “birinci sınıf ameliyathane” olup, her çeşit cerrahi işlemin yapıldığı, yeni ve son usul tedavi yöntemlerinin kullanıldığı ifade edilmektedir. Özellikle o dönemin en önemli hastalıklarından olan “sifiliz²² ve bel soğukluğu hastalıklarına mahsus her nevi alat ve edavat-ı fenniye mevcut olduğundan” ifadeleri ile hastalıkların tedavisi için teknik malzeme ve mekân yeterliliği vurgulanmaktaydı. Dr. Hekimyan’ın her gün sabahtan öğleye kadar ücretli muayene yaparken, Çarşamba günleri de hastalara parasız baktığı duyurulmaktaydı. Bu ilan gazetede iki kez yayımlanmıştır.²³

Gazetede tek dışı ilanı, Trabzon’un bilinen ilk dışışisine²⁴ ait olup “Dışçı Dermanukyan” başlığıyla verilmiştir. Dermanukyan Mıgırıcıç’ın Trabzon’da tanınmış bir dışçı olduğu, “öteden beri şehrimizde dışçılık sanatıyla rağbet-i umumiyeyle celb-i mazhar olan” sözleriyle ifade edilmektedir. İlanın içeriğinde Dermanukyan’ın aldığı eğitimden söz edilirken onun İstanbul’da meşhur Avusturyalı Dr. Olard’dan “kaffe-i usul-ı cedideyi bittahsil” ettiği belirtilmekteydi.²⁵

²¹ Trabzon’da Meşveret, No: 300, 27 Temmuz 1327 (9 Ağustos 1911). 15 Ağustos 1327 (28 Ağustos 1911) tarihli Hekim Dergisi’nde verilen bir ilanda da aynı şekilde Operatör Hekimyan’ın 606 tabir edilen ilaçla hastalarını Zeytinlikteki hanesinde muayene ettiği bildirilmektedir. Bkz. Anadolu’nun İlk Tıp Gazetelerinden Hekim, Haz. Mustafa Çulfaz, Trabzon 2007, s.507.

²² Fransızca bir kelime olan syphilis/sifiliz, frengi hastalığının diğer bir ismidir.

²³ Trabzon’da Meşveret, No: 354,8 Şubat 1327 (21 Şubat 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 368, 28 Mart 1328 (10 Nisan 1912)

²⁴ Usta, a.g.m., s.XXXIII.

²⁵ Trabzon’da Meşveret, No: 268, 6 Nisan 1327 (19 Nisan 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 269, 9 Nisan 1327 (22 Nisan 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 270, 14 Nisan 1327 (27 Nisan 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 271, 16 Nisan 1327 (29 Nisan 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 273, 23 Nisan 1327 (6 Mayıs 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 274, 27 Nisan 1327 (10 Mayıs 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 275, 30 Nisan 1327 (13 Mayıs 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 276, 4 Mayıs 1327(17 Mayıs 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 278, 11 Mayıs 1327 (24 Mayıs 1911)

Görüldüğü üzere gazetede doktor ilanlarında öncelikle doktorun nerede muayene yaptığı belirtiliyordu. O dönemde Şifa Eczanesi'nin doktorlar tarafından muayenehane olarak kullanıldığı önemli bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dikkati çeken diğer bir konu yabancı ülkede ya da yabancı bir doktordan eğitim alma hususuna ve en yeni tıbbi usul ve aletlerin kullanıldığına ilanlarda yer verilmiş olmasıdır. Reklam bir malın ya da hizmetin üstünlüğünü tanıtarak halkın tercihihezine mazhar olmasını sağlamak olduğuna göre buradan Trabzon ahalisinin Avrupa ve Amerika'nın fennî usullerine vakıf olduğu ve onlara değer verdiği yorumu yapılabilir. Bu durumda Trabzon'da Avrupa'nın bilimsel usulleri ile ilgili olumlu bir algı ve/ya bilginin var olduğu sonucuna da ulaşılabilir. Zira reklamlar tam da bu algının talebine uygun bir içeriğe sahip gibi görünmektedir. Bunun diğer bir çıkarımı ise genele dairdir ve Avrupa'nın eğitim ve bilimine duyulan güvenin belki de hayranlığın halk katmanlarında derinlere nüfuz ettiği ile ilgilidir. Ek olarak doktorların niteliklerinden bahsedilirken tecrübelerine de özel bir vurgu yapıldığı gözden kaçmamaktadır.

Ayrıca muayenehanenin özellikleri, ilgili doktorun hangi hastalıkları tedavi ettiği ve hasta muayene gün ve saatleri de ilanda bahsedilen konulardandır. Hemen her ilanda en az bir zührevi hastalıktan bahsediliyor olması, bu dönemde Osmanlı toplumunun geneline musallat olmuş bu tür hastalıkların Trabzon'da da yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Doktorların uzmanlık alanlarının oldukça çeşitlilik arz ettiği diğer bir husus olarak dikkat çekmektedir. Bu anlaşılır bir durumdur. Zira bir şehirde, hatta vilayette bir doktorun bile zor bulunduğu bir dönemde tek bir alanda uzmanlaşmış doktorlar bulmak imkânsız olduğu için, doktorlar mümkün olduğu kadar çok alanda bilgi edinip tedavi etme becerisine sahip olmak zorundaydılar. Ayrıca dönemin hekimlik eğitiminde yatay/genel bir eğilimin olduğu da bilinen bir gerçektir. İlanlarda muayene ücretleri konusunda somut bir bilgi söz konusu değildir. Buna mukabil bazı günlerde ücretli, bazı günlerde de ücretsiz muayene ve tedavi yapan doktorların varlığı, sosyal sorumluluk örneği olarak göze çarpmaktadır. Tahsin Bey hariç diğer doktorların hepsinin gayrimüslim Osmanlı vatandaşı olmaları ilgi çekici bir ayrıntıdır. Son olarak ilk iki ilandaki doktorun Trabzon dışından geldiği dikkat çeken diğer bir husustur. Ancak onların aslen Trabzonlu olup-olmadıklarını tespit etmek mümkün olamamıştır.

Sağlık ile ilgili olarak gazetede yer alan başka bir ilanda da ilaç reklamı yapılmaktadır. Bu konu doğrudan hizmet satımını değil de mal satımını ilgilendiriyor olsa da sağlıkla ilgili ilanların bir bütün olarak araştırmada yer tutmasını sağlamak için makalenin bu kısmında ele alınmıştır. İncelediğimiz dönemde bu konuda bir tane ilaç reklamı mevcuttur. Oldukça uzun bir metin olup çerçeve içinde verilmiştir. "*Yalnız Erkekler İçin*" başlığı ile gazetede yer alan bu ilanda erkeklerde iktidarsızlığın tedavisinde kullanılan bir ilaç

tanıtılmaktadır. İlacın mucidi olan Goraşyo Karter , “Amerita” adını verdiği ilacını “*kuvve-i bedeniyesini gaib etmiş olanlar*” ile “*kudretsizliğe düşer olanlar*” için kullanıldığını belirtmektedir. Metnin ortasında çerçeve içinde “*meccanen irsal olunur*” yazısı mevcuttur. İlacın mucidi, böyle bir ilacı bulmakla kısırlık ya da iktidarsızlığa çare olacağı için bu tür problemleri olan kişilere bu ilacı vermekle kendisini vazifeli saydığını belirtir. “*Amerita, zayıflatmış olan erkeği kuvvetli ve genç eder*” “*yeniden kuvvet ve iktidara malik eder*” ifadeleriyle hastaların kendisine mektupla ulaşmalarını tavsiye etmektedir. İlaçtan bir numuneyi parasız göndereceğini, ancak bir mektup içinde 3 tane pul gönderilmesi gerektiğini belirterek farklı bir ticari yöntem geliştirir. Ayrıca ilaç kolisine ilaçla ilgili herhangi bir şey yazılmayacağını ve belirtilen adrese gönderileceğini belirtir. İlacın sadece iktidarsızlık değil, aynı zamanda başka rahatsızlıklara da fayda sağlayacağı belirtilirken bu ilacı kullananların kısa bir sürede 30 yaş gençleşecekleri de ilave edilmekteydi. Bu noktada “*ilacın mucidi Amerita'nın istimaliyle sıhhat ve saadete nail olacaklarından emindir*” “*artık muzdarib olmayın, bana yazın, aradığınız çareyi bulacaksınız*” ifadeleri ikna aracı olarak kullanılmaktadır. Goraşyo Karter'in adres bilgisi İstanbul/ Galata Mehmet Ali Paşa Hanı'nda 49 numara, daire 48 olarak bildirilmekteydi.²⁶

Bu ilanın yayınlandığı 28 Haziran 1911 tarihinde Hekim gazetesinde konu ile ilgili kimyager Hasan Tahsin tarafından kaleme alınan “Aldandıklarımızdan” başlıklı yazıda; Amerita gibi ürünlerin kandırmaca ürünler olduğu ve kesinlikle itibar edilmemesi gerektiği ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir.²⁷ Bu yazı, eczanelerde yapılan ilaçlarla hazır ilaçlar arasındaki rekabeti, hekim ve eczacıların hazır ilaçlara olan direncini göstermesi açısından da ilginçtir. Ayrıca ilaç üretiminde fabrikasyona geçildiği bir dönemde, işlerini kaybetme kaygısında olan eczacıların buna karşı koydukları izlenimini de vermektedir.²⁸

O günkü koşullarda mahrem sayılan kısırlık, iktidarsızlık gibi hastalıkların yüz yüze görüşmeksizin gazetelerdeki ilanlar üzerinden tedavi edilebileceği beklentisi ve ilaçların gizlilik içerisinde hastalara gönderilebileceği hassasiyeti ilanda öne çıkan hususlardır. Bu ilanının, reklamcılık mantığına uygun olarak müşteriyi sunulan malın faydasına inandırmayı hedef edindiği açıkça görülmektedir. Reklam, insanların umudunu canlı tutma

²⁶ Trabzon'da Meşveret, No: 288, 15 Haziran 1327 (28 Haziran 1911)

²⁷ Anadolu'nun İlk Tıp Gazetelerinden Hekim, s.451-457.

²⁸ Mustafa Çulfaz, “Anadolu'nun İlk Tıp Gazetelerinden: Hekim”, Haz. Mustafa Çulfaz, Anadolu'nun İlk Tıp Gazetelerinden Hekim, Trabzon 2007, s.XLII.

mantığı üzerine kurulur ve abartıyı içerir. Bir anlamda her derde deva denilebilecek, ne olduğu belli olmayan ve biraz da Avrupa bilgisine ve teknolojisine duyulan güveni istismar eden bu reklam sonucunda bu ilacı alanların sayısını tespit etmek imkânsızdır. Ancak burada modern reklamcılığın, hedef kitlenin arzu ve isteklerini tahrik etmeye dönük stratejisinin ilk örneklerinin bulunuyor olması ilginç bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gazetede yer alan bir diğer ilaç ilanı da “*En ala ve mücerreb tahta biti suyu*” başlığı ile verilmiştir. Bu ilanla o günkü koşullarda insanların rahatsız eden haşerelerden tahta bitine karşı geliştirilmiş olan bu ilacın nasıl temin edilebileceği hakkında bilgilendirme yapılıyordu. Nitekim ilanda ilacın içeriği vb. konularda bilgi verilmeyen Uzun Sokak’ta Frerler Mektebi karşısında S. Çakuyan’ın ve Seferzadelerin Bomarşa mağazaları bitişiğinde şemsiyeci Mihran Gumariyan’ın dükkânlarında satıldığı bildirilmekteydi. İlanın devamında taşradan sipariş kabul edildiği ve kullanımı hakkında da bilgi verilebileceği belirtilmekteydi.²⁹

Başka bir ilaç ilanı “*Kadınlar İçin Kolaylık ve Temizlik*” başlığıyla verilmiştir. Aslında temizlik ürünleri ile ilgili olan bu ilanda, nasırlardan mustarip olanlara fevkalade faydalı olduğu ifade edilen “*Riziton*” isimli ilacın reklamı yapılmaktaydı. Bu ürün Berberoğlu Sokağı’nda ve Kethüdaoğlu Hamamı’nın üst tarafında Akridi Tudor’un mağazasında 30 paraya satılmaktaydı.³⁰

Otel, Lokanta ve Kırathane İlanları

Kalafatoğlu Banco ve arkadaşı “*Uzun Sokak’ta Anadolu Kırathanesi ve Memnuniyet Lokantası*” başlığı ile verdikleri ilanda; Uzun Sokak’ta Bonmarşe karşısında “*vasi çam ağaçları ile sayedar bahçesi bulunan*” evlerini kırathane ve lokantaya dönüş-

الأعلا ويجرب تحفة صوي
أوزون سوقا قدم فردل مكني كارتوشو س .
جانوفاك وصفر زاد مترك بومارشة مناز ماری انسالده
شمشه جي مهران غومر ياك دكانر نده صايلور .
طشره لردن سيادش قبول اولور واستعمال حناده
ايضا خاوير ياز .

قارنر ايچون قولايي

وتنيزك

لاديرده قولايي ناز باغري كبرهك وقوفو
وردمان نسر اجاري سنج ابعك اوزره اجساد
ايديلي طور دترور سده ل نسق قوسجي ا اوزي
بربر اوغلي سوقا قدمه وكتسما اوغلي حمانك
اوست طر قسده اقريدي طوخورك مده سسته
صايلقه دم .
يونوك حاوي اولدي طور به لاديرده كبروته
قولايي زمان صباي تزيه ايشيكي كي طر
صرفقاسي دي يورد . اوزور درجه سده شقيش
ايدور . طور به براي دوام ايدر . وچين طور به
ايكي خروشه صايلقه دم .
خامير ل ايچون فوق الساده قاسملي ريزيتون
نامعلاجه مذكور معالجه اوتوز باره قايقه فروخت
ايدلكده اولدي سندن خامير لردن مضطر اولانلره
بو علاجي توصيه ايلور .

أوزون سوقا قدمه اما اول قرائحه جي

منزايات لوقطه جي

أوزون سوقا قدمه بومارشة قاروشو سده و صايل
انجاره باغدار نجديس و نار خا مري قرائحه
لوقطه انجا ايدك كوري اربان دوق وسيله نشير
ايدور . لطافت خصوصته كي فرط ايتنا موه كلكرك
قناسي باغچه بقده كاشي قايده ك دونه حش
ايشيكي ايشري اي قرائحه اولوقطه مري بردقه
ذوات ايدار تصديق دوردر .

قاند اوغلي
بانجو و وواسي

²⁹ Trabzon’da Meşveret, No: 273, 23 Nisan 1327 (6 Mayıs 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 274, 27 Nisan 1327 (10 Mayıs 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 275, 30 Nisan 1327 (13 Mayıs 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 276, 4 Mayıs 1327 (17 Mayıs 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 278, 11 Mayıs 1327 (24 Mayıs 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 279, 14 Mayıs 1327 (27 Mayıs 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 280, 18 Mayıs 1327 (31 Mayıs 1911)

³⁰ Trabzon’da Meşveret, No: 295, 10 Temmuz 1327 (23 Temmuz 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 297, 16 Temmuz 1327 (29 Temmuz 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 298, 20 Temmuz 1327 (2 Ağustos 1911)

İşletme sahiplerinden başka bazen müşterilerin memnun kaldıklarına dair ilanlar da gazetede yer alabiliyordu. Bu anlamda bir ilan dikkat çekicidir. Trabzon'da Telgrafhane'de Muvakkat Muhabere Memuru Eyüb-zade Mustafa Efendi “*Mühim Bir Tavsiye*” başlığı ile gazetenin üçüncü sayfasında verdiği ilanda müşterilere “*Ali Ağa'nın Otelini*” önermekteydi. Mustafa Efendi, Trabzon-Erzurum yolu üzerinde yolcuların uğrak yerlerinden birisi olan Zigana köyünde birçok oteller olduğunu; ancak temizlik, hizmet ve müşterilere karşı gösterilen hassasiyetten, ilgi ve alakadan dolayı zaten tanınmış bir otel olan bu işletmeyi, rahat etmek isteyen yolculara tavsiye ediyordu.³⁴ Bu ilan, gerçek bir müşteri memnuniyetinin ifade edilmesi miydi yoksa ilgili otelin reklam stratejisinin ürünü olan bir kurgu muydu? Bunu bilmek olanaksızdır.

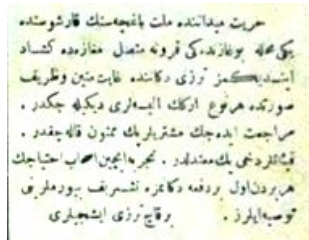

Terzi ve Berber İlanları

İncelediğimiz dönemde gazetede iki adet terzi ilanı mevcuttur. Bunlardan birincisinde dükkânın “*Hürriyet Sokağı'nda*” olduğunu bildiren ifade, ilan başlığı olarak kullanılmıştır. Terzi Nikofolos Kukas, ilanda “*Paris'te makasdarlığı tahsil ile burada bulunduğu müddet zarfında bilumum müşterilerinin fevkalade takdirine mazhar olan Nikola Aplakidi'nin yetiştirdiği makasdarlardan*” olduğunu özellikle vurgulamıştır. Ayrıca ilanda terzihanenin Frerler Mektebi civarında Hürriyet Sokağı'nda yeni açılmış olduğu, burada her çeşit yazlık, kışlık ve her mevsime uygun kıyafetlerin dikildiği de ifade edilmekteydi.³⁵

Diğer terzi ilanında herhangi bir başlık kullanılmamıştır. “*Birkaç terzi işçi*” tarafından verildiği anlaşılan ilanda dükkânın, ismi ya da sahibi konusunda bir bilgi mevcut değilken yeri ayrıntılı bir şekilde tarif edilmiştir. İlanı göre dükkân, Hürriyet Meydanı'nda Millet Bahçesi'nin karşısında Yenimahalle boğazındaki fırının bitişiğindedir. Dükkânın erkek

³⁴ Trabzon'da Meşveret, No:399,14 Temmuz 1328 (27 Temmuz 1912)

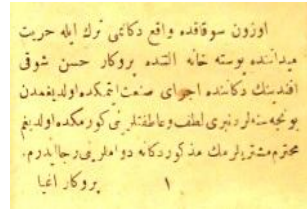
³⁵ Trabzon'da Meşveret, No:351, 28 Kânunusani 1327 (10 Şubat 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 354, 8 Şubat 1327 (21 Şubat 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 355, 11 Şubat 1327 (24 Şubat 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 358, 22 Şubat 1327 (6 Mart 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 360, 29 Şubat 1327 (13 Mart 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 364, 14 Mart 1328 (27 Mart 1912)

terzisi olduğu belirtilen ilanda “fiyatlar dahi pek mutedildir” ifadesi dikkat çekicidir. İlanda müşterilere “tecrübe için ashab-ı ihtiyacın her yerden evvel bir defa dükkâna teşrif buyurmaları” tavsiye edilmekteydi.³⁶

Doktor ilanlarındaki benzer yaklaşımların bu reklamlarda da kullanıldığı görülmektedir. Ancak her iki ilanda müşteriyi ikna etmeye yönelik söylem ve yöntemler birbirinden biraz farklıdır. Nitekim bu meslekte de Avrupa’da eğitim almış ya da çalışmış olmanın tercih edilirliliği ilk terzi ilanında özellikle vurgulanmıştır. Şüphesiz o dönemde Avrupa modasını takip etmede bu durumun müşteri tercihlerine bir ölçüt olacağını düşündürmektedir. Bir başka deyişle Osmanlı toplumunun pek çok alanda yüzünü Avrupa’ya çevirmeye başladığını yansıtmaktadır. İkinci ilanda ise fiyatların uygunluğu öne çıkarılarak müşteriler için tercih sebebi oluşturulmak istenmiştir. Bu durum terzilerin aynı muhitte bulunmaları dolayısıyla rekabetçi anlayışın geçerliliğini düşündürmektedir.

Terziler gibi gazeteye ilan veren diğer bir esnaf grubu da berberlerdir. İncelediğimiz dönemde iki tane berber ilanı mevcuttur. İlk ilan 10 Nisan 1912 tarihine aittir ve “Tıraş Meraklılarına” başlığını taşımaktadır. Aslında bir yer değişikliğini müşterilerine bildirmek amacıyla verilen bu ilanda, Hürriyet Meydanı’nda Postane altında dükkânı olan Perukâr³⁷ Hasan Şevki Efendi’nin buradan çıkarak yine Hürriyet Meydanı’nda Belediye karşısındaki Yeni Han’ın altında yeni bir dükkâna taşındığı duyurulmaktaydı. İlana göre “zanaatına merakı ve temizliği ile maruf” olduğu belirtilen Perukâr Hasan Şevki’nin dükkânı “müşterilerine ilan ve tıraş meraklılarına tavsiye” olunmaktaydı.³⁸

Diğer berber ilanı Perukâr Ağya’ya aitti ve herhangi bir başlık kullanılmamıştı. İlanda, Onun da Uzun Sokak’ta bulunan dükkânını kapatıp Hürriyet Meydanı’nda Postane altında Perukâr Hasan Şevki Efendi’nin dükkânına taşındığı bildirilmekteydi. Perukâr Ağya “bunca senelerden beri lütf-i atıfetlerini görmekte

³⁶ Trabzon'da Meşveret, No: 359, 25 Şubat 1327 (9 Mart 1912)

³⁷ erukâr (perruchiere) Türkçe'ye İtalyancadan gelmiş bir kelimedir ve berber manasındadır.

³⁸ Trabzon'da Meşveret, No: 368, 28 Mart 1328 (10 Nisan 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 370, 4 Nisan 1328(17 Nisan 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 372, 11 Nisan 1328 (24 Nisan 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 374, 18 Nisan 1328(1 Mayıs 1912); Trabzon'da Meşveret, No:376, 25 Nisan 1328 (8 Mayıs 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 384, 23 Mayıs 1328(5 Haziran 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 387, 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912); Trabzon'da Meşveret, No:388, 6 Haziran 1328(19 Haziran 1912)

olduğum muhterem müşterilerimin mezkûr dükkâna devamlarını rica ederim” sözleriyle müşterilerini bilgilendirerek onları yeni yerine davet etmekteydi.³⁹

Berber ilanlarının içeriği incelendiğinde verilmiş nedenlerinin yer değişikliği olduğu, dolayısıyla müşteri kaybının önüne geçmek amaçlandığı görülmüştür. Nitekim Hasan Şevki Efendi başka bir yere taşınırken Perukâr Ağya da onun dükkânına taşınmıştır. Dolayısıyla her ikisi de müşterilerine yeni yerlerini gazeteye verdikleri ilanlar vasıtasıyla duyurmak istemişlerdir. Ayrıca bu meslek insan sağlığı ile ilgili olması dolayısıyla temizlik hususundaki hassasiyet de ilanlarda ön plana çıkartılan bir husustur. Diğer bir husus da “*tıraş meraklılarına*” ifadesinde kendini bulan anlatımdır. Buradan o tarihlerde Trabzon’da halkın tamamında berberde tıraş olma alışkanlığı bulunmadığı; bazı kişilerin bunu tercih ettiği anlaşılmaktadır. Böylece ilanların bir amacının da tıraş olmayı özendirmeyi, başka bir deyişle kişisel bakım alışkanlıklarını değiştirmeyi ya da pek yaygın olmayan bu alışkanlığı geniş kitlelere yaymayı amaç edindiği söylenebilir.

Hukuk Alanındaki İlanlar

Takib-i Mesalih İdarehanesi, haberleşme ve ulaşım imkânlarının sınırlı, okuma-yazma bilenlerin ise az olduğu dönemde resmi işlerin yürütülmesi noktasında aracılık yapan bir kurum olarak değerlendirilebilir. Nitekim “*Takib-i Mesalih İdarehanesi*” başlığıyla verilen ilanda; gerek başka vilayetlerden gerekse vilayet dâhilindeki yerlerden “*Merkez Vilayetin devair-i resmîyesinde her hususdaki işleri hakkında serian malumat almak isteyenlerin*” işlerinin takip edilerek derhal kendilerine cevap verileceği belirtilmekteydi. Ancak bunun için isteklilerin mektup içinde 20 kuruşluk bir pul göndermeleri gerektiği; aksi takdirde cevap verilmeyeceği ifade ediliyordu. Bir nevi dava takipçiliği olan bu iş kolunun idarehanesinin Orta Hisar’da Şifa Eczanesi olduğu da ilana ilave edilmişti.⁴⁰

Yukarıdaki ilanlarda hastaların muayene ve tedavi edildiği yer olarak kullanıldığı görülen Şifa Eczanesi’nin aynı zamanda resmi işlerin takip edildiği bir idarehane olarak da hizmet verdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Şifa Eczanesi’nin o dönemde çok amaçlı kullanıldığı ortaya çıkmaktadır.

³⁹ *Trabzon’da Meşveret*, No:266, 30 Mart 1327 (12 Nisan 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 267, 2 Nisan 1327(15 Nisan 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 268, 6 Nisan 1327 (19 Nisan 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 269, 9 Nisan 1327 (22 Nisan 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 270, 14 Nisan 1327 (27 Nisan 1911)

⁴⁰ *Trabzon’da Meşveret*, No: 284, 1 Haziran 1327 (14 Haziran 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 286, 8 Haziran 1327(21 Haziran 1911)

Başka bir hukuk bürosu ilanında “*Mekteb-i Hukuk-ı Osmaniye'den Mezun*” başlığı kullanılmıştır. Birinci Sınıf Dava Vekili İlyakoşi'nin Trabzon'da Pareşkeva Hanı'nda 1 numaralı odada hizmet verdiği şu cümleler ile ifade edilmektedir: “*Burada ve mahal-i sairede rü'yet olunacak her nev' deavi ve mesalihi deruhte eyler*”.⁴¹

Benzer ilanlardan ruhsatnameli Dava Vekilleri Eyüb-zade Hamdi ve Mumcuoğlu Sokrati'nin de bu alanda hizmet verdiği anlaşılmaktadır.⁴² Verilen ilanda “*Dava Vekilleri Şirketi*” adıyla Trabzon'da Semerciler başındaki köşede bulunan binanın üst katında çalışma ofislerinin olduğu anlaşılmaktadır. Burada “*Trabzon ve mahal-i sairede rü'yet olunacak her nev' deavi ve mesalihi deruhte eyleyecekleri*” belirtilmektedir.⁴³

Benzer bir hizmetin ilanı bu defa “*Umur-dide Bir Yazıcı*” başlığı ile verilmiş olup Mehmet Efendi'ye ait yazıhanenin açılışı duyurulmaktaydı. Gazete'nin önceki nüshasında hapishane müdürlüğünden istifa eden Mehmet Efendi'nin Hükümet Konağı civarında bir yazıhane açtığı bildiriliyordu.⁴⁴

مکتب حقوق عثمانیہ ماڈرن
طرزوندہ پارہشکو خانہ اوسموی اوطادہ
برخی صنف دعوی وکیل ایلیاکوشی بورادہ و محال
سازمده رؤت اوله بیق هر نوع دعای و مصالحی
درعہدہ ایلر .
۸

دعوی وکیللری شرکتی
مرکزی طرزوندہ سمرچیلر باشده کوشه
باشده کی ماسکتک توقیسی اولوق اورده رشدهتاملی
دعوی وکیللری اوزرنده سمری و موهمی اولوق
سقراتی وشرکی عنوانی تحتده تشکیل ایلر شرکت
بورادہ و محال سازمده رؤت اوله بیق هر نوع
دعای و مصالحی درعہدہ ایلر .
۸

امور دیده بریازیمی
کیکن لسخه مزده حبیانه مدیرتدن استعفا
ایلدین حکومت چورلنده بریارنه کنکار ایلدیکی
بازدیددن ارباب افسداری و معلوماندن محرم اوندی
حکومتک یوقاریکی قوس قارشوسوندی
قرانعامک اوزرنده بولان اوطادلردن بری استکرا
ایله ایته باشلامشدر . موسی ایله مراجعت و محاب
مصالحک عنون قالدیقرنی ششمیدین تیشیر
ایلر .
۴

⁴¹ *rabzon'da Meşveret*, No: 364, 14 Mart 1328 (27 Mart 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 368, 28 Mart 1328 (10 Nisan 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 370, 4 Nisan 1328 (17 Nisan 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 372, 11 Nisan 1328 (24 Nisan 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 374, 18 Nisan 1328 (1 Mayıs 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 376, 25 Nisan 1328 (8 Mayıs 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 377, 28 Nisan 1328 (11 Mayıs 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 379, 5 Mayıs 1328 (18 Mayıs 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 381, 12 Mayıs 1328 (25 Mayıs 1912)

⁴² 904 yılına ait Trabzon Vilayeti salnamesinde “Trabzon'da bulunan Şehadetnameli dava vekilleri” arasında Eyüb-zade Hamdi ve Mumcuoğlu Sokrati de bulunmaktadır. Bkz. *Trabzon Vilayeti Salnamesi*, Haz: Kudret Emiroğlu, C: 22, Ankara 2009, s. 561.

⁴³ *Trabzon'da Meşveret*, No: 351, 28 Kânunusani 1327 (10 Şubat 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 351, 28 Kânunusani 1327 (10 Şubat 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 354, 8 Şubat 1327 (21 Şubat 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 358, 22 Şubat 1327 (6 Mart 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 360, 29 Şubat 1327 (13 Mart 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 363, 10 Mart 1328 (23 Mart 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 365, 17 Mart 1328 (30 Mart 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 370, 4 Nisan 1328 (17 Nisan 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 372, 11 Nisan 1328 (24 Nisan 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 374, 18 Nisan 1328 (1 Mayıs 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 376, 25 Nisan 1328 (8 Mayıs 1912)

⁴⁴ *Trabzon'da Meşveret*, 15 Mayıs 1912 tarihli gazetenin ikinci sayfasında hapishane müdürü Mehmet Efendi'nin istifa ederek Hükümet civarında bir yazıhane açtığı belirtilerek burada

İlanda da bu durum tekrar hatırlatılmakta ve yazıhanenin yeri ayrıntılı bir şekilde tarif edilmekteydi: “*Erbab-ı iktidar ve malumattan Mehmet Efendi'nin Hükümet'in yukarıki kapısı karşısındaki kıraathanenin üzerinde bulunan odalardan birini kiralayarak işe başladı*”. Bu ilanda sadece “*müracaat edeceklerin memnun kalacaklarına*” vurgu yapılıyordu.⁴⁵

Hayat Sigortası İlanı

Hizmet sektöründe ifade edilebilecek bir diğer ilan türü de hayat sigortası ile ilgili olanıdır. Osmanlı Devleti'nde sigorta şirketlerinin faaliyet gösterdiği yerlerden birisi de Trabzon'du. Burada pek çok sigorta şirketi ve acentesi mevcuttu.⁴⁶ Hayat sigortası ilanı gazetede oldukça geniş yer kaplayan ilanlardan olmuştur. Başlıkta “*The Konsolidant Life*” “*İngiltere hükümetinin taht-ı kefaletinde teşekkül eden hayat sigortası*” yazısı ile “*Büyük İngiliz şirketi ihtiyat sermayesinin 250 milyon frank*” olduğu ibaresi yer almaktaydı. İlanda belirtilen üzere İngiliz The Consolidated Assurance Company tarafından yapılan hayat sigortasının Trabzon Vilayeti umum acentesi, Hürriyet Meydanı'nda Kostantinopolopalas Oteli altında 270 numaralı mağazada bulunmakta olup yetkilisi M. Hıdışyan mahdumlarıdır. Reklamın içeriğinde öncelikle şirketin 1836 yılında kurulduğu, İngiliz sigorta şirketleri içinde en kuvvetli ve en eskilerden olduğu belirtilmekteydi. İlanda öncelikle; “*Bir kimesne gerek kendisinin hayatında bulunduğu ve gerek vefatından sonra ailesinin temin-i istikbali için çalışıp çabalamakta olduğu herkesçe malum ise de bu çalışmak semeresiyle kazanmış olduğu paradan bir miktarı ailesinin istikbali için tefrik ve teraküm ederek bir sermaye tedariki gayrikabil ve imkân olduğundan*” sözleriyle hayat sigortasının gerekliliğine işaret edilmekteydi. Dolayısıyla söz konusu şirketin bu konuda bireylere yardımcı olmak için Osmanlı Devleti'nde faaliyete başladığı belirtilerek,

“her nevi istida, layiha ve vesaik-i resmîyeye dair muharrerat-ı saire tahrir edecek ve müracaat edecek ashab-ı mesalihin tevdi edeceği umuru hususati da tesriat takib eyleyecek” olduğu belirtiliyordu. Ayrıca “*erbab-ı mesaliha bu yeni yazıcıyı tavsiye eyleyiriz*” ifadesi de yer almaktaydı. *Trabzon'da Meşveret*, No:378, 2 Mayıs 1328 (15 Mayıs 1912)

⁴⁵ *Trabzon'da Meşveret*, No: 379, 5 Mayıs 1328 (18 Mayıs 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No.381, 12 Mayıs 1328 (25 Mayıs 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 383, 19 Mayıs 1328 (1 Haziran 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No:385, 26 Mayıs 1328 (8 Haziran 1912)

⁴⁶ 1894'te Trabzon'da ondört sigorta şirketi mevcuttu. Hikmet Öksüz-Veyssel Usta-Kenan İnan, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi 1884-1950*, Ticaret ve Sanayi Odası, Trabzon 2009, s. 36; Murat Baskıcı, “Osmanlı Anadolu'sunda Sigorta Piyasası: 1860-1918”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C: 57, S: 4,(2002) s. 1-33.

ilgilenenleri ihtiyata davet etmekteydi. Burada özellikle herkes için müsait şartlarda hayat sigortasının yapılabileceği vurgulanarak, bu konuda daha fazla bilgi almak ya da sigorta yaptırmak isteyenlerin Trabzon temsilciliğine müracaat etmeleri istenmekteydi.⁴⁷

İlandaki ifadeler ilginçtir. Zira Osmanlı halkının tasarruf anlayışından farklı bir düşünceyi ifade etmektedir. Yukarıdaki alıntının özellikle “*bu çalışmak semeresiyle kazanmış olduğu paradan bir miktarı ailesinin istikbali için tefrik ve teraküm ederek bir sermaye tedariki gayrikabil ve imkân olduğundan...*” şeklindeki ifadeler yeni bir anlayışı ortaya koymaktadır. Zira buradaki tasarruf ve gelecek için tedbir anlayışının kendisinde tasarruf aracı değeri taşımayan kâğıt para üzerine kurulduğu görülmektedir. Oysa Türk halkının tasarruf alışkanlığı gücünün yettiği oranda değerli maden biriktirmeye dayanıyordu. İçinde değerli maden bulunduran ve bundan dolayı bizatihi kendisinde tasarruf değeri taşıyan metal paradan, kâğıt paraya geçişin ve dolayısıyla bankacılık sisteminin yerleşmesinin çok uzun süre almasının nedenlerinden biri de bu anlayıştı. Dolayısıyla halkı sigorta yaptırmak suretiyle geleceğini garanti altına almaya çağırarak, Osmanlı iktisat sisteminin her anlamda değişim ve dönüşüme uğradığını göstermesi açısından ilginç bir örnek teşkil etmektedir. Sigortacılıkta, belirli miktarda paranın peşin ya da taksitle belirli bir faiz karşılığında bir kuruma emanet edilmesi söz konusudur. Bu para ilgili kişi yaşlanıp çalışamaz duruma geldiğinde kendisine geri ödenmeye başlanır ve böylece onun geçim kaynağı olur. Ya da sigorta şirketinin kuruluş amacına dönük bir hizmetin görülmesinde kullanılır. Temelinde bankacılık mantığı olan sistemde bu yolla bir sermaye oluşumu temin edilmektedir. Dolayısıyla kapitalizmin küresel sermaye ağının İngiliz sigortacılık şirketi aracılığı ile Trabzon’da o günkü şartlarda bir şube açması ve gazeteye reklam vermesi dikkat çekici bir durumdur.

Gazetenin Sunduğu Emlakçı Hizmeti

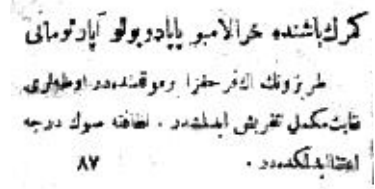
Gazetenin hizmet sunduğu alanlardan birisi de ev kiralamak ya da evini kiraya vermek isteyenlere yönelik hizmetidir. “*Kiralık Hane Sahiplerine*” başlıklı ilan ile ev kiralamak ya da evini kiraya vermek isteyenlere aracı olunabileceği bildirilmekteydi. Bu ilan gazetenin hemen her sayfasında yayınlanmıştır. Oldukça uzun bir ilan olup öncelikle ev arayanların ya da evini kiraya vermek isteyenlerin çektiği zorluklardan bahsedilerek bu noktada her iki tarafın işini kolaylaştırmak amacıyla gaze-

کیرالاق خانه صاحب‌لرینه
شهر مزده مسافره جولان کرک ماہورین و کرک
سائر صنوف اعلیٰ کیرالاق خانه ارادتلری زمانیک

⁴⁷ Trabzon’da Meşveret, No: 287, 11 Haziran 1327 (24 Haziran 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 288, 15 Haziran 1327 (28 Haziran 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 289, 18 Haziran 1327 (1 Temmuz 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 291, 25 Haziran 1327 (8 Temmuz 1911)

teye başvurulabileceği belirtilmekteydi. Evini kiraya vereceklerin evlerinin nerede olduğu yani adres bilgisi, özellikleri, kira bedeli ve ödeme şekli gibi hususları gazeteye mektup ya da bizzat gelerek bildirmeleri ve buradaki deftere kaydetmelerini istenmekteydi. Aynı şekilde ev kiralamak isteyenlerin de gazetenin idarehanesine müracaat edip defter içinden aradıkları özelliklere sahip olanları tercih edebilecekleri duyurulmaktaydı.⁴⁸

Bununla ilgili olarak gazeteye verilen bir apartman ilanı dikkat çekicidir. “Gümrük başında Hıralambo Papadapolo Apartmanı” şeklinde verilen ilanda; apartmanın “Trabzon’un en ferahfeza bir mevkiisinde olduğu, odalarının gayet mükemmel tefriş edildiği ve nezakete son derece itina edildiği” belirtilmekteydi.⁴⁹

Burada elindeki emlakı bir şekilde tasarruf etmek isteyenlerin gazeteye ilan vermek suretiyle bu işi daha kolay yapacaklarına dair bir tanıtım özelliği gazete aracılığı ile dışarıya vurulmaktadır. Böylece gazete de kazanç hanesini güçlendirmektedir.

B-Ticari Emtia İlanları

Bu başlık altında genel olarak gıda maddelerinin ilanları, makine ve teçhizat ilanları, çeşitli mağaza ilanları ile basın-yayın faaliyetlerine ait ilanlar incelenmiştir.

⁴⁸ Trabzon'da Meşveret, No:288, 15 Haziran 1327 (28 Haziran 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 289, 18 Haziran 1327(1 Temmuz 1911), Trabzon'da Meşveret, No: 290, 22 Haziran 1327 (5 Temmuz 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 291, 25 Haziran 1327 (8 Temmuz 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 292, 29 Haziran 1327 (12 Temmuz 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 293, 2 Temmuz 1327 (15 Temmuz 1911)

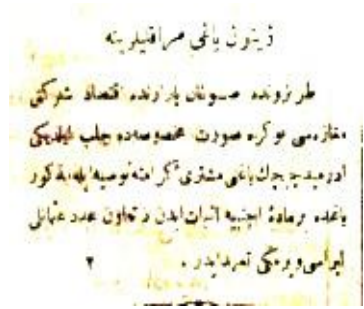
⁴⁹ Trabzon'da Meşveret, No: 351, 28 Kânunusani 1327 (10 Şubat 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 352, 1 Şubat 1327 (14 Şubat 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 353, 4 Şubat 1327 (17 Şubat 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 355, 11 Şubat 1327 (24 Şubat 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 354, 8 Şubat 1327 (21Şubat 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 358, 22 Şubat 1327 (6 Mart 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 359, 25 Şubat 1327 (9 Mart 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 360, 29 Şubat 1327 (13 Mart 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 361, 3 Mart 1328 (16 Mart 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 363, 10 Mart 1328 (23 Mart 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 365, 17 Mart 1328 (30 Mart 1912); Trabzon'da Meşveret, No:367, 24 Mart 1328 (6 Nisan 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 369, 31 Mart 1328 (13 Nisan 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 371, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 373, 14 Nisan 1328 (27 Nisan 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 374, 18 Nisan 1328 (1 Mayıs 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 376, 25 Nisan 1328 (8 Mayıs 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 377, 28 Nisan 1328 (11 Mayıs 1912)

Gıda Maddelerinin İlanları

Bu gruptaki ilanlar bazı temel tüketim maddelerinin reklamlarından oluşmaktadır. Bunlardan biri, “*Zeytinyağı Meraklılarına*” başlığıyla müşterilerine duyurulmaktadır. İlanı veren kişi, Trabzon’da Soğan Pazarı’nda İktisat Şirketi Mağazası’nın Edremit Çiçek Yağını getirttiğini ve bu mağazada satışa sunduğunu bildirmektedir. İlanda ilginç bir husus “*mezku̇r yağda bir madde-i ecnebiye ispat eden zata 10 adet Osmanlı lirası verileceğinin*” taahhüt edilmesiydi.⁵⁰

Diğer bir yağ reklamı “*Halis Susam Yağı*” başlığı ile verilmiştir. Semerciler başında Lâçin-zade Hüseyin Efendi’nin şeker mağazasında mükemmel makinelerle, susamlardan yağ çıkarıldığı belirtilirken “*işbu yağa mevad-ı saire karıştırılmadığı*” özellikle vurgulanmaktaydı. Bundan dolayı yemek ve hamur işlerinde bu yağın kullanılmasının hem lezzet hem de faydası açısından önemine işaret edilerek müşterilerin bu yağı alarak tecrübe etmeleri istenmekteydi.⁵¹ Her iki reklamda da yağlara başka şeylerin karıştırılmadığının vurgulanması, bu durumun o dönemlerde de toplumun sağlık hassasiyeti ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Başka bir ürün reklamı diğerlerinden farklı olarak çerçeve içinde sülüs yazı ile verilmiştir: “*Seriül had Kohler kakaosu -Mukeddema Nestle nevi- En*

⁵⁰ Trabzon’da Meşveret, No: 351, 28 Kânunusani 1327 (10 Şubat 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 354, 8 Şubat 1327 (21 Şubat 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 359, 25 Şubat 1327 (9 Mart 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 398, 10 Temmuz 1328 (23 Temmuz 1912)

⁵¹ Trabzon’da Meşveret, No: 354, 8 Şubat 1327 (21 Şubat 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 355, 11 Şubat 1327 (24 Şubat 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 358, 22 Şubat 1327 (6 Mart 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 360, 29 Şubat 1327 (13 Mart 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 364, 14 Mart 1328 (27 Mart 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 368, 28 Mart 1328 (10 Nisan 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 370, 4 Nisan 1328 (17 Nisan 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 372, 11 Nisan 1328 (24 Nisan 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 374, 18 Nisan 1328 (1 Mayıs 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 376, 25 Nisan 1328 (8 Mayıs 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 377, 28 Nisan 1328 (11 Mayıs 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 379, 5 Mayıs 1328 (18 Mayıs 1912); Trabzon’da Meşveret, No:381, 12 Mayıs 1328 (25 Mayıs 1912) ; Trabzon’da Meşveret, No: 383, 19 Mayıs 1328 (1 Haziran 1912); Trabzon’da Meşveret, No:385, 26 Mayıs 1328 (8 Haziran 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 389, 9 Haziran 1328 (22 Haziran 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 392, 20 Haziran 1328 (3 Temmuz 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 394, 27 Haziran 1328 (10 Temmuz 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 396, 4 Temmuz 1328 (17 Temmuz 1912)

konusu otomobil fabrikasının yük arabaları, ziynet arabaları, zırhlı otomobiller, itfaiye arabaları gibi her çeşit “*zat-ül hareke/ otomobil*” imal ettiği beyan edilmekteydi. Ayrıca ilanda Harbiye Nezareti’nin Gaggenau yük otomobillerini 42 günden daha fazla tecrübe ettiği ve sonuçta tercihini söz konusu fabrikadan yana kullanarak ilk otomobil siparişini verdiği belirtilmekteydi. Son olarak fabrikanın İstanbul’daki temsilciliğinin Sirkeci’de Sansar Hanı’nda 29, 30, 31, 32, 33 numaralarda bulunduğu, sorumlusunun da J. Balart Lans olduğu bilgisine yer verilmekteydi.⁵⁵

Gazetede sürekli yayımlanan ve sayfada geniş yer kaplayan bir başka ilanda, lastik reklamı yapılmaktadır. İlanın başlığı şu şekildedir: “*Rusya M. S. İmparatorun Lastikçisi-Sen Petersburg’un Asıl Lastikleri Üzerinde Şu Üç Köşe Markadır.*” Yan tarafta bulunan yazılarda “*Rusya’nın en alâ lastikçisi*” olduğu ve özellikle “*fabrikanın markasına dikkat edilmesi gerektiği*” belirtilmekteydi. Bu lastiklerin temsilciliği İstanbul’da Sirkeci’de 39 numarada Gülbenkyan Hanı’ndadır. 4 Mart -26 Temmuz 1911 tarihleri arasındaki ilanlarda “*Rusya Amerikan Anderya Ruber Şirketi*” ibaresi yer alırken sonrakilerde “*Amerikan*” ifadesi yer almamaktadır. Bu durum ortaklığının bittiği şeklinde de yorumlanabilir. Yine gazetenin bazı sayılarındaki ilanlarda şube adı eksik ya da hiç belirtilmemiştir.⁵⁶

⁵⁵ Trabzon'da Meşveret, No: 275, 30 Nisan 1327 (13 Mayıs 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 277, 7 Mayıs 1327 (20 Mayıs 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 279, 14 Mayıs 1327 (27 Mayıs 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 280, 18 Mayıs 1327 (31 Mayıs 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 282, 25 Mayıs 1327 (7 Haziran 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 283, 28 Mayıs 1327 (10 Haziran 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 284, 1 Haziran 1327 (14 Haziran 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 287, 11 Haziran 1327 (24 Haziran 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 289, 18 Haziran 1327 (1 Temmuz 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 291, 25 Haziran 1327 (8 Temmuz 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 293, 2 Temmuz 1327 (15 Temmuz 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 296, 13 Temmuz 1327 (26 Temmuz 1911)

⁵⁶ Trabzon'da Meşveret, No: 255, 19 Şubat 1326 (4 Mart 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 257, 26 Şubat 1326 (11 Mart 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 258, 2 Mart 1327 (15 Mart 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 261, 12 Mart 1327 (25 Mart 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 263, 19 Mart 1327 (1 Nisan 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 265, 26 Mart 1327 (8 Nisan 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 267, 2 Nisan 1327 (15 Nisan 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 269, 9 Nisan 1327 (22 Nisan 1911); No: 271, 16 Nisan 1327 (29 Nisan 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 273, 23 Nisan 1327 (6 Mayıs 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 275, 30 Nisan 1327 (13 Mayıs 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 278, 11 Mayıs 1327 (24 Mayıs 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 280, 18 Mayıs 1327 (31 Mayıs 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 282, 25 Mayıs 1327 (7 Haziran 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 283, 28 Mayıs 1327 (10 Haziran 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 284, 1 Haziran 1327 (14 Haziran 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 287, 11 Haziran 1327 (24 Haziran 1911); Trabzon'da

Başka bir ürün reklamı da o dönemin önemli mutfak aletlerinden olan gaz ocaklarına aitti. Yanda görüldüğü üzere reklama konu olan ürünün resmine ilanda yer verilmiştir. 10 Şubat-27 Mart 1912 tarihleri arasında gazeteye “Pyro Gaz Makinesi” başlığı ile verilen ilan bu markaya ait ürünü tanıtmak amaçlıdır ve oldukça uzun bir metin kullanılmıştır. Piyasada mevcut markalar arasında ciddi bir rekabet olmalı ki; ilanda “kendi cinsinden olan bütün başka makinelerden % 15 daha az gaz kullandığı ve tertibinin dahi diğer makinelerden farklı olduğu” özellikle vurgulanmaktaydı. İlan metninde “Pyro gaz makinesi gaz makinelerinin fevkaladesidir” sloganı da bu doğrultuda dikkat çekicidir. Makinenin diğer özellikleri şu şekilde verilmiştir: “Tütmez, koku vermez, her tehlikeden beridir. Yalnız tulumbasız yanar.” İlanın devamında, ızgarasının dökme demirden imal edildiği, dolayısıyla düştüğü zaman kırılmadığı ve taşma gibi durumlarda sulu yemeklerin makineye zarar vermediği belirtilmekteydi. İlanı göre; Trabzon’da acentesi Velisaridi Leftiraki’dir. Satışının yapıldığı yerler ise Semerciler ve Tarakçılar’da Camcır Vakıyadı mağazalarıdır.⁵⁷

1 Haziran 1912 tarihinden itibaren bu üründe başka bir markaya ait ilanlar verilmeye başlanır. “Yalnız Primus gaz ocaklarından satın alınız” şeklinde iddialı bir başlıkla gazetede yer alan ilan,

پيرو، غاز ماكنهسى

ياكيز، برينوس، غاز اوچاقلاردن
صائين آلكر-

Meşveret, No: 289, 18 Haziran 1327 (1 Temmuz 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 291, 25 Haziran 1327(8 Temmuz 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 293, 2 Temmuz 1327 (15 Temmuz 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 296, 13 Temmuz 1327 (26 Temmuz 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 351, 28 Kânunusani 1327(10 Şubat 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 353, 4 Şubat 1327 (17 Şubat 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 355, 11 Şubat 1327 (24 Şubat 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 357, 18 Şubat 1327 (2 Mart 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 359, 25 Şubat 1327 (9 Mart 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 361, 3 Mart 1328 (16 Mart 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 363, 10 Mart 1328 (23 Mart 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 365, 17 Mart 1328 (30 Mart 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No:367, 24 Mart 1328 (6 Nisan 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 369, 31 Mart 1328 (13 Nisan 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 371, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 374, 18 Nisan 1328 (1 Mayıs 1912), *Trabzon’da Meşveret*, No: 376, 25 Nisan 1328 (8 Mayıs 1912), *Trabzon’da Meşveret*, No: 378, 2 Mayıs 1328 (15 Mayıs 1912), *Trabzon’da Meşveret*, No: 380, 9 Mayıs 1328 (22 Mayıs 1912), *Trabzon’da Meşveret*, No: 382, 16 Mayıs 1328 (29 Mayıs 1912), *Trabzon’da Meşveret*, No: 384, 23 Mayıs 1328 (5 Haziran 1912), *Trabzon’da Meşveret*, No: 387, 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912)

⁵⁷ *Trabzon’da Meşveret*, No:351, 28 Kânunusani 1327 (10 Şubat 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 354, 8 Şubat 1327 (21Şubat 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 358, 22 Şubat 1327 (6 Mart 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 360, 29 Şubat 1327(13 Mart 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 364, 14 Mart 1328 (27 Mart 1912)

diğer markanın ilanına göre daha kısa, ancak dikkat çekici söylemler içermektedir. “*Dünyanın en meşhur ve en idareli gaz ocakları*” olarak tanımlanan bu ürünün, asla koku vermediği, bozulmadığı, patlamadığı ve her çeşit gaz ile kullanılabilmesi belirtilmekteydi. Devamında “*isminden anlaşılacağı üzere en birinci olup*” ifadesiyle ayırt edici özelliği vurgulanmaktaydı.⁵⁸ Öte yandan ilk icat edilen ocağın bu marka olması dolayısıyla diğerlerinin taklit olduğu, reklamda üzerinde durulan önemli bir husustu. Ayrıca “*bu marka ocakların her yerde satılması*” da bir diğer avantaj olarak gösteriliyordu.⁵⁹

Yandaki sağlık konulu ilanda “*Kadınlar İçin Kolaylık ve Temizlik*” başlığı seçilmiştir. İlanda, nasır ilacının reklamı yapılırken aynı zamanda o günün koşullarında aydınlatmada sıklıkla kullanılan gaz lambalarının temizliği ile ilgili bir ürünün tanıtımı da yapılmaktaydı. Bu ilanda lambalara konulan gazyağlarını temizlemek, koku ve duman çıkmasını engellemek amacıyla yapılmış olan torbalar içinde bulunan bir toz tanıtılarak ürünün özellikleri hakkında bilgi verilmekteydi. İfade edildiği üzere bu tozun içinde olduğu torba, lambanın içine konulduğu zaman hem daha fazla ışık vermekte hem de gaz sarfiyatını azaltmak açısından ekonomik değer ifade etmektedir. Torbanın bir ay boyunca kullanılabilmesi, fiyatının da 2 kuruş olduğu belirtilmekteydi. Bu ürün, Berberoğlu Sokağı’nda ve Kethüdaoğlu Hamamı’nın üst tarafında Akridi Tudor’un mağazasında satılmaktaydı.⁶⁰

Yukarıda örnekleri verilen sanayi ürünü ticari emtia ilgili reklamlar, bu sektörün yerelde olmadığını ortaya koymaktadır. Özellikle araba ve lastik reklamının gazetede yer alması ilginçtir. Bu tarihlerde Trabzon’da araba bulunmadığı gibi halkın alım gücü dikkate alındığında ilanı yapılan ürünün

قاديتر ايجون قولايق وتيزيك

لازمه قوبيلان غاز باغري كيزلمك وتوقو
وردمان نثر ايجري متع الهملك اوزره ايجار
ايديلي طور بازدورسده [شمس قوبوسى] توندى
برر اوغلى سواقدهه و كاتخدا اوغلى حاملك
اوست طرفدهه اقريدى طوطوك مازمسنده
ساتيلقدهه .

توتوك سادى اولدى طور بالامهك ايجروسه
قوبلدى زمان سياسى تزيده ايتيلىكى كى طاز
صرفياتى دهى بود، اوتوز درجهه شمس
ايديور . طوره برى دوام ايدر . و بس طوره
ايكى قروشه ساتيلقدهه .

ايكى قروشه ساتيلقدهه .
نامر از ايجون قوق السادهه قادملى ريزيتون
نامر از ايجون قوق السادهه اوتوز باره قياقه فروخت
ايلىكده اولديتندن نامر از ايجون قوق السادهه اولانله
بوملاى توبسه ايلاز .

⁵⁸ İngilizce ’de primus, birinci demektir.

⁵⁹ *Trabzon’da Meşveret*, No: 383, 19 Mayıs 1328 (1 Haziran 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 385, 26 Mayıs 1328 (8 Haziran 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 386, 30 Mayıs 1328 (12 Haziran 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No:387, 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No:388, 6 Haziran 1328 (19 Haziran 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No:389, 9 Haziran 1328 (22 Haziran 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 390, 13 Haziran 1328 (26 Haziran 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No:391, 16 Haziran 1328 (29 Haziran 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 392, 20 Haziran 1328 (3 Temmuz 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 394, 27 Haziran 1328 (10 Temmuz 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 396, 4 Temmuz 1328 (17 Temmuz 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 398, 10 Temmuz 1328 (23 Temmuz 1912)

⁶⁰ *Trabzon’da Meşveret*, No: 295, 10 Temmuz 1327 (23 Temmuz 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 297, 16 Temmuz 1327 (29 Temmuz 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 298, 20 Temmuz 1327 (2 Ağustos 1911)

çok sınırlı bir müşteri potansiyeline sahip olduğu da açıktır. Ancak buna rağmen uluslararası şirketlerin sanayi ürünlerini satabilmek için ulaşabildikleri her yerde tanıtım yapmaya çalıştıkları dikkat çekicidir. Dikiş makinası ile ilgili reklamın dikimevinin, dolayısıyla devletin tercihinin öne çıkarılarak verilmesi ve bir anlamda devleti kalitenin güvencesi olarak sunması dikkat çekmektedir. Şu halde Trabzon halkının devlete olan güven ve itimadı reklamın kurgusunun temelini yerleştirilmektedir. Sanayi ürünleri ile ilgili reklamlara konu olan malların küresel ticaret ağı içerisinde yer alan ürünlerden oluştuğu, dolayısıyla ithal edilen emtiayı içerdiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle Trabzon sanayi ürünleri bakımından Avrupa'nın pazarı haline gelmeye başlamış görünmektedir. Bir diğer husus ise; bu ürünlerin tamamının ticaretini gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının yapıyor oluşudur.

Tuhafiye, Manifatura ve Diğer Mağazaların İlanları

Giyim sektörüne ait reklamlar gazete de önemli yer tutmaktadır. En fazla yayımlanan ilanlar genellikle tuhafiye mağazalarına aittir. Bu noktada birinci sırada “İstikamet Mağazası”nın reklamı yer alır. Bu ilanın özelliği, hem sürekli yayımlanan bir reklam olması hem de yedi kez değiştirilmiş bulunmasıdır. İncelediğimiz dönemdeki ilanların ilkinde 4 Mart 1911’de rastlanır. Süleyman Sudi’nin sahibi olduğu İstikamet Mağazası Debbağhane Caddesi’nde faaliyet göstermektedir. İlanda mağaza “*Trabzon’da en ucuz eşya satan*” olarak tanımlanırken; her çeşit tuhafiye ürünü bulundurduğunu “*hususiyile kış mevsimine mahsus*” ürünlerden fanilalar, çoraplar, zenne ceketler, muşambalar, çocuk paltoları, şemsiyeler, Rus ve Avrupa lastikleri ve zenne haffafiyelerin satıldığı okuyuculara aktarılmaya çalışılmaktadır. Reklamda “*hem metin hem zarif hem ucuz eşya almak isterseniz mutlaka İstikamet Mağazası’ni ziyaret ediniz*” şeklinde bir slogan kullanılmıştır. Ayrıca ilanın “*ilave*” kısmı da mevcut olup burada; oldukça dayanıklı Avrupa lastiklerinin epey ucuz bir fiyata satıldığı yazılmaktaydı.⁶¹

⁶¹ Trabzon’da Meşveret, No: 255, 19 Şubat 1326 (4 Mart 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 257, 26 Şubat 1326 (11 Mart 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 259, 5 Mart 1327 (18 Mart 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 260, 9 Mart 1327 (22 Mart 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 262, 16 Mart 1327 (29 Mart 1911)

Gazetenin 5-12 Nisan 1911 tarihleri arasındaki sayılarında İstikamet Mağazası ile ilgili indirim ilanı yayımlanmıştır. Reklamın başlığı değiştirilmemiş sadece içerikte indirimden bahsedilmiştir. “On Beş Günlük Hakiki Tenzilat- Fırsattan İstifade” alt başlığı ile indirim yapıldığı duyurulmuştur. Bu indirimin ilkbahar münasebetiyle yapıldığı özellikle vurgulanmıştır. Mağaza yönetimi, öteden beri kaliteli ve uygun fiyata satış yaptıklarını ve bunun farkında olan müşterilerini bir kat daha memnun etmek amacıyla 5 Nisan 1911 gününden itibaren geçerli olacak 15 günlük indirim başlattıklarını ilan etmiştir. Bu müddet zarfında eşyalar üzerinde icra edilen tenzilatın gayri kabil-i rekabet bir derecede olduğu, fırsattan istifade etmek ve % 20 indirimle mal almak isteyenler mağazaya davet edilmiştir. Reklamın altında “zerafet”, “metanet”, “ehveniyet” sözcükleri slogan kelimeler olarak kullanılmıştır.⁶²

19 Nisan 1911 tarihinden itibaren şiir şeklinde bir ilan verilmeye başlanır. İki satırlık beş kıtadan oluşan bu şiirde kısaca, mağazada en iyi ve son moda ürünlerin satıldığı ve bunların neler olduğu şu şekilde belirtilmektedir:

“Bir nazar et İstikamet Mağazası ilanına
Durmayın ehl-i zerafet can atın seyranına

Bir temaşa eyleyin ol meşher ziyet-vera
Pek azim bir şevk verir her zairin çeşmanına

Şemsiye, mendil, çorap envai fisto, dantela
Muntazır etvarımız hep müşteri fermanına

Son moda gömlek, kravat her nevi lastik yaka
Hem metanet, hem zerafet ehveniyet şanına

Her ne lazımsa bulursun şüphesiz alasını
Her çeşit maruz bulunmuş halkın istihsanına”⁶³

⁶² Trabzon'da Meşveret, No: 264, 23 Mart 1327 (5 Nisan 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 266, 30 Mart 1327 (12 Nisan 1911)

⁶³ Trabzon'da Meşveret, No: 268, 6 Nisan 1327 (19 Nisan 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 271, 16 Nisan 1327 (29 Nisan 1911); Trabzon'da Meşveret, No: 273, 23 Nisan 1327 (6 Mayıs 1911)

10-17 Şubat 1912 tarihlerinde mağazaya ait ilan dördüncü kez değiştiriliyor. Bu defa mağazaya yeni mallar getirildiği, “*Rica-yı Mahsus ile Tebşir-i Mühim*” alt başlığı ile duyuruluyuştur. İlanın içeriğinde gerek Avrupa’dan gerekse İstanbul’un en seçkin ve büyük ticarethanelerinden mevsime ve moda uygun pek çok eşya getirdikleri haberi okuyucularla paylaşılmıştır. Çeşitli yün fanilalar, çoraplar, sade ve ipekli şemsiyeler, ceketler, çocuk paltoları, her çeşit iskarpın ve terlikler, çeşitli haffafiyeler, Avrupa sırmalarının bütün çeşitleri, yazmalar, perdeler, tüller, fistolar, lavantalar, kolonyalar ve “*tadata gelmez birçok eşya-yı mütenevvia*” mevcut bulunduğu duyurulmuştur. İlanda ayrıca “*teşrif buyuracak zevat-ı kiramin fevkalade memnun ve menfaatdar kalacakları*” vurgulanırken hariçten yapılacak siparişlerin de en kısa sürede ulaştırılacağı, fiyatların rekabet kabul etmez derecede ehven ve memnuniyet verici olduğu belirtilmiştir.⁶⁴

24 Şubat 1912 tarihinden itibaren tekrar ilan değişir ve ilk ilana dönüş yapılır. Burada sadece satışı yapılan ürünlerin çeşitliliği fark olarak göze çarpar. Mesela ilk ilanda bahsedilmeyen “*Avrupa sırması*” ifadesi burada yer alır. Öte yandan “*Rus ve Avrupa lastikleri*” yerine bu tarihteki ilanlarda sadece Avrupa lastiklerinden bahsedilir. Ayrıca “*metanetiyle gayr-i mütenasip bir fiyatla satılmakta olduğunun*” belirtildiği kısım ilk ilanda “*ilave*” başlığı altında yer almışken bu ilanda metin içinde verilip ilave kısmında malların siparişi ile ilgili bilgilerden bahsedilmektedir.⁶⁵

Bu ilanla altıncı kez mağazanın reklamı değişirken bu defa yine şiir gibidir, ancak daha uzun ve edebi açıdan süslü olduğu dikkat çekmektedir. Şiirde mağazada bulunan yeni ürünler hakkında bilgi verilirken şu satırlarla müşterilerin dikkati çekilmeye çalışılmaktadır:

⁶⁴ Trabzon'da Meşveret, No: 351, 28 Kânunusani 1327 (10 Şubat 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 353, 4 Şubat 1327 (17 Şubat 1912)

⁶⁵ Trabzon'da Meşveret, No: 355, 11 Şubat 1327 (24 Şubat 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 357, 18 Şubat 1327 (2 Mart 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 359, 25 Şubat 1327 (9 Mart 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 361, 3 Mart 1328 (16 Mart 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 363, 10 Mart 1328 (23 Mart 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 365, 17 Mart 1328 (30 Mart 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 367, 24 Mart 1328 (6 Nisan 1912)

“İpekli kurdeleler, pek zarif şemsiyeler
Bütün gönüllere serper bir ittisam-ı hayat
Çiçekli, süslü metin her nevi tuhafiyeler
Uyandırır mütalatım, derin bir hevesat

Menekşe, lale hemen her çeşit lavantaların
Meşam-ı ruha uçan nefha-i firarisi
Nedir bilir misiniz ey yarınki ilkbaharın
Bedayii ile telezzüz eden sefa perisi

Koşun nefaseti takdis eden hanım kızlar
Sizin evanice rakık hissenizle pek
İpekli danteller, süslü atkılar modada
Ne varsa mevsime ait koşun bütün burada

Koş İstikamet’e zevkle şimdi pür heyecan
Görünmek üzere küçük bey, güzel sevimli bahar”⁶⁶

Son olarak reklam yedinci kez değişirken bu defa oldukça kısa bir ilan kullanılmıştır. “*Miide*” alt başlığı ile verilen ilanda “*ehven mal almak isteyenler*” İstikamet Mağazası’na davet edilmekte ve “*On beş günlük tenzilat*” ifadesiyle yapılan indirim duyurulmaya çalışılmaktadır. “*Büyük istifade*” sloganı da potansiyel müşterilerin dikkatini çekmeye yönelik bir ifadedir. Bu ilanın altında 16 Haziran 1328 tarihi indirimin başlangıcını ifade ettiği için dört ilan da aynı şekilde yayımlanmıştır.⁶⁷

Bu ilanlar göstermektedir ki, İstikamet Mağazası’nın çocuklar, erkekler ve kadınlardan oluşan geniş bir hedef kitlesi mevcuttur. Satılan ürünlerin çeşitliliği dikkat çekerken bunların Avrupa’dan ya da İstanbul’un önemli

⁶⁶ Trabzon’da Meşveret, No: 369, 31 Mart 1328 (13 Nisan 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 371, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 374, 18 Nisan 1328 (1 Mayıs 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 376, 25 Nisan 1328 (8 Mayıs 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 378, 2 Mayıs 1328 (15 Mayıs 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 380, 9 Mayıs 1328 (22 Mayıs 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 382, 16 Mayıs 1328 (29 Mayıs 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 384, 23 Mayıs 1328 (5 Haziran 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 387, 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912)

⁶⁷ Trabzon’da Meşveret, No:391, 16 Haziran 1328 (29 Haziran 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 392, 20 Haziran 1328 (3 Temmuz 1912); Trabzon’da Meşveret, No:393, 23 Haziran 1328 (6 Temmuz 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 394, 27 Haziran 1328 (10 Temmuz 1912)

ticarethanelerinden getirildiğinin belirtilmesi, dayanıklılığı, moda-ya uygun olması ilanda öne çıkarılan hususlar olmuştur. Ayrıca oldukça geniş bir sektörde tutunmak adına sık sık ilan değişikliğine başvurulduğu gözlemlenmiştir. Elbette bunda sezon sonu indirimlerine gidilmesi ya da yeni malların getirildiğinin duyurulması etkili olmuştur. Bu durum mağazanın Trabzon piyasasındaki güçlü konumuna da işaret edebilir. Şiir tarzında ilanların kullanılması ise mağazanın farkındalık ve imaj oluşturma düşüncesini akla getirmektedir.

İstikamet Mağazası'nın ilanlarının verildiği dönemde, gazetede yer alan başka bir ilan Nimbıyık-zade Mehmet Kamil'in sahibi olduğu Osmanlı Tuhafiye Mağazası'na aittir. Yandaki ilana dikkat edildiğinde mağazanın öncelikle yer değişikliğini duyurmayı amaçlamadığı anlaşılmaktadır. Reklamdaki ifadeye göre önceden Orta Hisar'da olan mağaza, genişletilmek ve müşterilere daha iyi hizmet verebilmek amacıyla Çarşı Camii Şerifi civarında Pamukçu Hacı Salih Efendi'nin ticarethanesi karşısındaki mağazaya nakledilmiştir. İlanda gerek İstanbul'dan gerek Avrupa'dan getirtilen malların her zamankinden daha ucuza satılacağı hususunda garanti verilirken, müşteriler mağazaya şu şekilde davet edilmekteydi: “*İfadat-ı vaka-i salifemin yemin-i hakikat olduğunu anlamak arzu buyuran zevat-ı kiramin bir kere mağazama teşriflerini rica eylerim.*”

İlanın devamında mağazada ne tür ürünlerin satıldığı şu şekilde sıralanmıştır:

“Oyalı ve sade yazmalar ve envayı
Oya için ipeklerin envayı
Sırma ve makara ve kuklaların envayı
Zenne ve erkek fildigoz fanilaların envayı
Zenne ve erkek fildigoz çorapların envayı

Zenne ve erkek iskarpın ve terliklerin envayı
Zenne ve erkek için şemsiyelerin envayı
İpek ve tül dantelâların envayı
İpekli ve kolalı gömleklerin ve yakalıkların envayı
Nefis kravatların envayı”⁶⁸

⁶⁸ Trabzon'da Meşveret, No: 370, 4 Nisan 1328 (17 Nisan 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 372, 11 Nisan 1328 (24 Nisan 1912), Trabzon'da Meşveret, No: 374, 18 Nisan 1328 (1 Mayıs 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 376, 25 Nisan 1328 (8 Mayıs 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 378, 2 Mayıs 1328 (15 Mayıs 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 380, 9 Mayıs 1328 (22 Mayıs 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 382, 16 Mayıs 1328 (29 Mayıs 1912);

Yaptığı indirimi “*Böyle Fırsat Bir Daha Düşmez*” şeklinde dikkat çekici bir başlıkla duyuran diğer bir tuhafiyeye mağazası Hacı Halil Ağazade Saib’e aittir. 3 Temmuz 1912 tarihinden itibaren gazetede yayınlanmaya başlayan bu ilan, siyah renkli bir çerçeve içinde verilmiştir. İlanda mağazanın yeri şu şekilde tarif edilmektedir:

“*Soğan pazarı civarında bezzaziye tüccarından Hacı Dursunzade biraderler mağazası karşısındaki tuhafiyeye mağazası*”. Yapılan indirimin gerekçesi ise “*mevcut yazlık ve kışlık gerek erkeklere ve gerekse kadınlara mahsus her nevi eşya-yı zatiye ve tuhafiyeyi tecdid etmek*” şeklinde sunulmaktadır. Ayrıca mağaza sahibi “*istikamet*” ve “*kanaat*”ı kendisine rehber edindiğini bu nedenle de müşterilerine “*bir cemile göstermek emeliyle*” böyle bir indirimi gerçekleştirdiğini belirtip ilgilileri mağazaya davet etmektedir. İlanda öne çıkan diğer bir husus da indirimin içeriğine ait olup “*sermayesine olarak fûruhta karar verildiğinin*” özellikle belirtilmesiydi. Son olarak “*Şimdiye kadar memleketimizde bir daha misli görülmeyen böyle bir fedakârlığı büyük bir şeref addederek*” gerçekleştirdiğini belirten işletme sahibi, en tabii ve zaruri ihtiyaçlarını ucuza almak, bu emsalsiz indirimden ve fırsattan faydalanmak isteyen bütün ahali-yi kiramı mağazaya davet etmekteydi.⁶⁹ Görüldüğü üzere indirim üzerine kurgulanmış bu ilanda müşterileri ikna etme noktasındaki ısrarcı tutum dikkat çekmektedir.

Gazetede manifatura mağazasına ait tek ilan “*Büyük Tenzilat ile Manifatura Satışı*” başlığı ile yer alır. Abranosyan biraderlerin Kunduracılar Çarşısı’nda bulunan binanın alt katında yeni bir arşuncu mağazası açtıkları belirtiliyordu. İlanda potansiyel müşterilerin dikkatini indirim hususuna çekebilmek için “*Fırsatı kaçırmamalı*” ve “*Muhterem ahaliye bir ay suhulet*” gibi akılda kalıcı sloganlar kullanılmıştır. Yeni açılan mağazada kostümlük paltolar, kaşmirler,

بیوک تنزیلات ایله مایقوخلورده ساتیشی
فرستی قاچیرماملی
مهمزه اعالی برای مودلت ابرانوسیان برادرلر
بودنه قوخلورده جیر چاروشونده همده انقاپاریلان
ساتیک آلت قاشمه یکی بر آرشونلی مغارمسی کلاه
اچشوردر . ایشبو معازمه فرستوناق . پالتور .
وساقوقامیرلر . ایبکیلر وویکی هرچنسی قشمالده
قایلاجه . یاز . صدهجه . خانجه . قونوسازمه
داترمنده چشیرلر و انواع درلو ایشار داتمامو
ولهجه کی ماره منک کلامی و سیه . به عادت
دریقه خصوص غیرسایه تهر حاکم بدینسان ایشار
اصا ایکی همت ایجون دخی بالاده کی ایشار قون
مادور تنزیلات به فروخت ایله چکدر . برده
ازه نزل بیورون عادت کلام حقیقه وانف
نون اولهجه شهیدن وارستدر .

Trabzon'da Meşveret, No: 385, 26 Mayıs 1328(8 Haziran 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 392, 20 Haziran 1328 (3 Temmuz 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No:393, 23 Haziran 1328 (6 Temmuz 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 394, 27 Haziran 1328(10 Temmuz 1912)

⁶⁹ *Trabzon'da Meşveret*, No: 392, 20 Haziran 1328 (3 Temmuz 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No:393, 23 Haziran 1328 (6 Temmuz 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 394, 27 Haziran 1328 (10 Temmuz 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 395, 30 Haziran 1328 (13 Temmuz 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 396, 4 Temmuz 1328 (17 Temmuz 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No:397, 7 Temmuz 1328 (20 Temmuz 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 398, 10 Temmuz 1328 (23 Temmuz 1912); *Trabzon'da Meşveret*, No: 399, 14 Temmuz 1328 (27 Temmuz 1912)

ipekli ve pamuklu fistanlıklar, fanila, pazen, basma, hase, kapune gibi çeşitli ürünlerin daima mevcut bulunacağı belirtiliyordu. Mağazanın açılışı dolayısıyla da “*adet-i kadime-i hususiyelerine binaen şehri halin yedisinden itibaren*” iki hafta boyunca yukarıda belirtilen ürünlerin “*fevkalade bir tenzilat ile fûruht edileceği*” de duyurulmaktaydı.⁷⁰

Gazetede yer alan diğer bir ilan attariye mağazasına aittir. Başlıkta sülüs yazı çeşidi kullanılmış olup, Attarlar Çarşısı’nda bulunan mağazanın “*Kargin-zade Hacı Ali ve mahdumu Mehmet Hulusi*” ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Diğer ilanlarda kullanılan ifadelere burada da yer verilmiş olduğu görülmektedir. Nitekim ilan aracılığıyla “*ehven ve en iyi çeşitleri almak isteyenler*” Avrupa ve İstanbul’dan getirilen ürünlerden haberdar edilirken bu ürünlerin “*gerek ehveniyet ve gerek metanet-i zerafet cihetiyle rekabet kabul etmez*” olduğuna da dikkat çekilmekteydi. Bu mağazada satılan ürünler şu şekilde sıralanmıştır: baharat, itriyat, kırtasiye, sigara kâğıdı çeşitleri, kapı ve asma kilitleri, menteşe çeşitleri, şemsiye, çay-su-kahve fincanları, lamba çeşitleri, çorap, keten mendil, kışlık fanilalar, sabun boyası, teneke ve maden saplı- sapsız tepsiler, duvar kâğıtları, vernik boyları, ecza-yı tıbbiye, kokulu sabun vb. attariye çeşitleri. Diğer ilanlardan farklı olarak burada satışların hem peşin hem de taksitle yapıldığı hususuna değinilirken ilanın en altında yer alan “*fiyatlar maktudur*” ifadesi dikkatleri çekmektedir. Son olarak “*aldığınız maldan memnun kalmak ister iseniz Kargin-zade mağazasına müracaat ediniz*” ifadesine yer verilmiştir.⁷¹

Hırdavat mağazasına ait bir ilan da gazetenin 375-389. sayılarında “*Ehveniyet*” başlığı ile yayımlanmıştır. İlanı göre Kethüdaoğlu Hamamı civarında Aleksandır Efrididi tarafından açılan mağazada; bina inşası için gerekli her türlü cam, Avrupa, Gürcü ve Rus çimentoları ve boya çeşitlerinin

⁷⁰ Trabzon’da Meşveret, No: 259, 5 Mart 1327 (18 Mart 1911); Trabzon’da Meşveret, No:261, 12 Mart 1327(25 Mart 1911); Trabzon’da Meşveret, No: 262, 16 Mart 1327 (29 Mart 1911)

⁷¹ Trabzon’da Meşveret, No: 351, 28 Kânunusani 1327 (10 Şubat 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 353, 4 Şubat 1327 (17 Şubat 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 355, 11 Şubat 1327 (24 Şubat 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 357, 18 Şubat 1327(2 Mart 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 359, 25 Şubat 1327(9 Mart 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 361, 3 Mart 1328 (16 Mart 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 363, 10 Mart 1328 (23 Mart 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 365, 17 Mart 1328 (30 Mart 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 367, 24 Mart 1328 (6 Nisan 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 369, 31 Mart 1328 (13 Nisan 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 371, 7 Nisan 1328 (20 Nisan 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 374, 18 Nisan 1328(1 Mayıs 1912);Trabzon’da Meşveret, No: 376, 25 Nisan 1328 (8 Mayıs 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 378, 2 Mayıs 1328 (15 Mayıs 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 380, 9 Mayıs 1328 (22 Mayıs 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 382, 16 Mayıs 1328 (29 Mayıs 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 384, 23 Mayıs 1328 (5 Haziran 1912); Trabzon’da Meşveret, No: 387, 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912)

bulunduğu ve bunların % 8 iskonto ile satıldığı belirtilmekteydi. Ayrıca fiyat ile ilgili olarak “*Ari markasında Marsilya kiremidinin bin adedinin lira yüz sekiz hesabıyla 690 kuruş olduğu*” bildirilirken “*müşterilere kırık kiremit verilmeyeceği*” hususunda da garanti verilmekteydi.⁷²

Ticari emtianın tuhafiyeye ve hırdavat ile ilgili olan bu kısmında yine sanayi ürünlerinin Avrupa ve Rusya kökenine vurgu yapıldığı görülmekte, diğer mallar için ise köken belirtilmemektedir. Bütün tuhafiyeye mağazalarının ilanında en dikkat çeken hususlardan birisi reklamların indirim kampanyaları üzerine bina edilmiş olduğudur. Bu durum mağazalar arasında bir rekabetin bulunduğu intibayı uyandırmaktadır. Öte yandan bu durum, Trabzon esnafının eskiden tek fiyat üzerinden pazarlık olmaksızın yaptığı ticaret pratiğinin kaybolmaya başladığını göstermekte ve bunun yerine serbest piyasa ekonomisine dayalı rekabetçi bir anlayışın geçtiğini düşündürmektedir. Mağazalarda satışa sunulan emtianın çeşidinin oldukça bol olduğu da gözden kaçmamaktadır. Aynı husus attar ve hırdavat mağazaları için de geçerlidir. Attar tarafından verilen ilanda fiyatların kesin olduğu hususunun belirtilmiş olması ilanlardaki istisnai bir durumu ortaya koymakta ve reklam mantığıyla uyumlu durmamaktadır. Reklamda asıl amaç müşterinin ilgi ve merakını uyandırarak onu mağazaya çekmektir. Bundan sonrası ise ürünün sunumu ve tezgâhtarın marifetiyle ilgilidir. Dolayısıyla attar mağazasının fiyatlar hakkındaki esnemez tutumunu ilanda belirtmiş olması bir dürüstlük örneği olmaktan öteye geçmemektedir.

Basın-Yayın Faaliyetleri İle İlgili İlanlar

Gazetenin bu alandaki dikkat çekici bir ilanı kitap basımı ve tanıtımı ile ilgilidir. “*Selahaddin*

صالح الدین ایوبی
عزیزمرد، تاریخ سوریّه نشر ایندیکن
صالح الدین ایوبی نام ترکیب ششگانه طبع
ایندریشدن. شهرت نهرمانی افکار جهان
قولان صالح الدین ایوبی بویوق اوصاف مردانی
ومن ای اسلاقی منی مسود اولان بوزنک مطالعسی
بتون تاریخ کریمه توسیبه ایرون.
مستودت مطبعه سنه ۱۳۰۰ این غیورق نیا
سالیقمقدور.

⁷² Trabzon'da Meşveret, No: 375, 21 Nisan 1328 (4 Mayıs 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 377, 28 Nisan 1328 (11 Mayıs 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 379, 5 Mayıs 1328 (18 Mayıs 1912); Trabzon'da Meşveret, No:381, 12 Mayıs 1328 (25 Mayıs 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 384, 23 Mayıs 1328 (5 Haziran 1912); Trabzon'da Meşveret, No: 389, 9 Haziran 1328 (22 Haziran 1912).

Eyyubi” başlığı ile verilen ilanda önce tefrika suretiyle gazetede yayımlanan Selahaddin Eyyubi isimli eserin basıldığı⁷³ ifade edilmekteydi. “*Şöhret-i kahramananesi afak-gir-i cihan olan Selahaddin Eyyubi'nin birçok evsaf-ı merdanını ve mezaya-yı ahlakiyesini musavver olan*” bu eser söz konusu ilan ile bütün okuyuculara tavsiye edilmekteydi. Ayrıca bu eserin Meşveret Matbaası’nda 5 kuruşa satıldığı da ilave edilmekteydi.⁷⁴

Bir diğer ilan “*Mektepliler Bayramı ve Resimli Mektepli Gazetesi*” başlığı ile verilmiştir. İlanda, Selanik’te çıkan ve “*mekteplilerin tenvir-i efkârına hizmet eden*” Resimli Mektepli Gazetesi’nin ilk defa Selanik’te yapılan Mektepliler Bayramı’na ait 10 parça fotoğraf ile okuyucularının karşısına çıktığı bildirilmekteydi. Ayrıca bütün mekteplilere tavsiye edilen gazetenin nüshasının 10 para, abonesinin yirminci numaradan itibaren 12 kuruş olduğu belirtiliyordu. Abone kayıtlarının ise Selanik’te Mektepli İdarehanesinde yapıldığı, bu gazeteyi satmak isteyenlerin de söz konusu İdarehane’ye müracaat etmeleri gerektiği ifade edilmekteydi.⁷⁵

Reklamı yapılan diğer bir gazete “*Bir Tavsiye*” başlığı ile tanıtılan Köylü Gazetesi’dir. “*Dersaadet’te münteşir musavver ve mizahi Köylü Gazetesi’nin*” bir yılını tamamlamış ve haftada bir kez çıkmakta olduğu belirtiliyordu. Siyasi ve mizahi bir gazete olan Köylü Gazetesi’nin gerek resimleri gerekse içeriği itibariyle beğenilen ve takdir toplayan bir gazete olduğuna vurgu yapılıyordu. Senelik abone fiyatının 21 kuruş, idarehanesinin de İstanbul’da Babıalı karşısında 39 numaralı dairede olduğu bilgisi ilave edilmekteydi.⁷⁶

رسالی نکتلی غزالی
مکتبیل ماری
سلاطینده افکار اجماع مکتبیلک تورو افکار
رشته خدمت ایدان رسالی مکتبیل و غزالی

توصیه
در رسالده و مکتبیل
مصور و مکتبیل کویلی غزالی
در رسالده و مکتبیل مکتبیل مکتبیل مکتبیل
و برنجی سلاطینده افکار اجماع مکتبیلک تورو افکار

⁷³ Necib el-Huddad tarafından Arapça olarak yazılan ve M. Said tarafından Türkçeye çevrilen eser 1911’de Trabzon Meşveret Matbaası’nda “El-Melikü’n-nasr Sultan Selahaddin Eyyubî” adıyla basılmıştır. Selahaddin Eyyubî’nin yaşamı ve uygulamaları hakkında bilgiler veren bu tiyatro eseri 2012 yılında Avesta Yayınevi tarafından Adil Sultan: Selahaddin-i Eyyubî adıyla Latin harfleriyle yeniden yayımlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Veysel Usta-Ömer İskender Tuluk, *Başlangıçtan Günümüze Trabzon’da Tiyatro*, Serander Yayınevi, Trabzon 2017, s. 63-64.

⁷⁴ *Trabzon’da Meşveret*, No: 293, 2 Temmuz 1327 (15 Temmuz 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 295, 10 Temmuz 1327 (23 Temmuz 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 297, 16 Temmuz 1327 (29 Temmuz 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No: 298, 20 Temmuz 1327 (2 Ağustos 1911); *Trabzon’da Meşveret*, No:299, 23 Temmuz 1327 (5 Ağustos 1911)

⁷⁵ *Trabzon’da Meşveret*, No: 390, 13 Haziran 1328 (26 Haziran 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No:391, 16 Haziran 1328 (29 Haziran 1912).

⁷⁶ *Trabzon’da Meşveret*, No:393, 23 Haziran 1328 (6 Temmuz 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 394, 27 Haziran 1328 (10 Temmuz 1912); *Trabzon’da Meşveret* No: 395, 30 Haziran 1328 (13 Temmuz 1912)

Bu konudaki diğer bir ilan “*Bir Eser-i Mühim*” başlığı ile verilmiştir. Bu oldukça uzun bir ilan olup Charles Seigneboş’un Kurun-ı Uhra Tarih-i Umumi’den isimli eserin⁷⁷ tanıtılması ile ilgiliydi. İlanda bu kitabın dünyaca tanınmış ve pek çok dilde tercüme edilmiş bir eser olduğu belirtiliyordu. Ayrıca Avrupa siyasi ve teşkilat tarihi hakkında akıcı bir dille yazılmış bir eser olduğu, gelişimini henüz tamamlayamayan Osmanlı için de bu eserin son derece önem ifade ettiği hususu vurgulanmaktaydı. Bu denli önemli olan eserin Trabzon Sultanisi Tarih Öğretmeni İsmail Safa tarafından tercüme edildiği, Kitapçı Hamdi Efendi’nin yardımlarıyla da basıldığı belirtilmekteydi. Ayrıca bu kitabın sadece mektepliler için değil, tüm okurlar için önemli olduğuna vurgu yapılarak tavsiye edilmekteydi.⁷⁸

Diğer bir ilan Hekim ve Rençber gazeteleri ile ilgiliydi. Bu ilanda bu gazetelerin Trabzon’da çıkan ve önemli hizmetleri bulunan gazeteler olarak ikinci nüshalarının basıldığı belirtilerek devam etme temennisinde bulunulmaktaydı.⁷⁹

Görüldüğü üzere gazetede iki kitap ve ülkenin diğer bazı şehirlerinde çıkan birkaç gazetenin reklamı yapılmaktaydı. Selahaddin Eyyubi’nin tarihteki rolü dikkate alındığında bu eserin tanıtımının ilginç olduğu ortaya çıkar. Zira bilindiği üzere Selahaddin Eyyubi Kudüs’ü Haçlılardan geri alan ünlü komutandır. Ortaçağın bu büyük komutanının Haçlılara sadece askeri değil, siyasi ve ahlaki üstünlüğünü de tanıtan bu eser, Trabzon’da siyasi kimliğin hangi doğrultuda teşekkül etmesinin istendiğini gösterir niteliktedir. Öte yandan bu tarihlerde Trabzon eşraf ve bürokrasisinin önemli ailelerinden biri olan Eyüboğulları sülalesinin Selahaddin Eyyubî ile akrabalık ilişkisi bulunmasının da bu eserin çevirisinin yapıp Trabzon’da yayımlanmasında etkisi olduğu düşünülebilir. Zira Silvan’dan kaçarak Trabzon’a sığınan Eyüboğulları, şehzade Yavuz Sultan Selim tarafından 1507 tarihinde Maçka’ya yerleştirilmişlerdir.⁸⁰ Diğer eser ise Avrupa’nın dünyada üstün-

برابر مهم
مؤلفان جدیدی صاحب مطالعاتی توصیفی
وشرح مطبوعه توجیه این کتاب و طبع
اولی و بذات مشروطیت این کتاب را
آثار آراساده بر قیمت حقیقیه ای حاضر اولان
تذکره مطالعاتی انتخاب و مطالعه دوچار مشکلات
ایک حسیه و باید بازاجده نظر نظر که قاریان
دقت و حسن نالی ایله قاریان ایچی طبعیدر .

هکیم و رنچبر خباری
تذکره انتشار این حکیم و رنچبر خباری
ایک حسیه و باید بازاجده نظر نظر که قاریان
دقت و حسن نالی ایله قاریان ایچی طبعیدر .

⁷⁷ Bu eser ilanda “Seigneboş’un Kurun-ı Uhra Tarihi” olarak verilmiştir.

⁷⁸ *Trabzon’da Meşveret*, No: 378, 2 Mayıs 1328 (15 Mayıs 1912); *Trabzon’da Meşveret*, No: 379, 5 Mayıs 1328 (18 Mayıs 1912)

⁷⁹ *Trabzon’da Meşveret*, No: 358, 22 Şubat 1327 (6 Mart 1912)

⁸⁰ M. Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2002, s. 102

lûgü ele geçirme tarihini hikâye eder görünmektedir. Bu ikisi yan yana konulduğunda “Avrupa’ya rağmen, Avrupa’ya karşı, Batılılaşmak mecburiyeti” şeklinde sembolik bir okuma yapmak pekâlâ mümkündür ki, bu ancak İttihatçıların içinde buldukları halet-i ruhiyeyi özetlenebilir. İttihatçı bir gazete olan Trabzon’da Meşveret Gazetesi’nde tanıtımı yapılan diğer gazetelerden birinin İttihatçılığın en önemli merkezlerinden olan Selanik’te yayınlanıyor olması tesadüfi olmasa gerek. Hekim ve Rençber gazetelerinin ise adlarına bakıldığında Trabzon’da sağlık ve tarım alanında halkı bilinçlendirme amacı taşıyan yayınlar olmayı hedefledikleri söylenebilir.

Sonuç

Bu çalışmada, sözlü tanıtımdan yazılı ve görsel reklama geçişte gazetelerin oynadığı rol ve bu reklamların içeriğinin ne olduğu “Trabzon’da Meşveret” isimli gazetenin incelenmesi sonucu sınırlı ölçekte olsa da ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda öncelikle reklamların verilmiş tarzı ile ilgili genel özelliklerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında ilanların bazılarında resim kullanıldığı, bununla birlikte daha çok metin ağırlıklı bir reklam anlayışının gazeteye egemen olduğu göze çarpmaktadır. İlan genellikle nesir biçiminde verilmekle birlikte bazen şiir tarzının da kullanıldığı görülmektedir. Erkeklerin iktidarsızlık sorunuyla ilgili ilacın tanıtımı hariç, reklamlarda abartılı bir dil kullanılmadığı, satılacak mal ya da hizmetin olduğu gibi tanıtıldığı, hatta bazen reklamcılığın doğasıyla bağdaşmayacak derecede dürüst davranıldığı tespit edilmiştir. Böylesi davranıştan, bu dönem reklamcılık anlayışının, müşteriye aldatmak üzerine değil, satılacak mal ya da hizmetin tanıtımını yapmak üzerine kurulduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

İkinci husus reklamların hangi sektörlerle ilgili olduğu konusudur ki, zaten çalışmanın yöntemi bunu *hizmet ve mal satışıyla* ilgili reklamlar başlığı altında ikiye ayırmıştır. Hizmet sektöründe sağlıkla ilgili reklamların öne çıktığı, buna bağlı olarak bazı ilaçların da tanıtımının yapıldığı görülmektedir. Sağlık sektörü ile ilişkili olan eczacılıkla ilgili herhangi bir ilana rastlanmamakla birlikte doktorların muayenehane olarak kullanmaları nedeniyle, doğrudan değil ama dolaylı yoldan Şifa Eczanesi’nin reklamının bolca yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Öte yandan doktorlarda öne çıkarılan özelliğin, yurtdışı (Avrupa-Amerika) eğitimi ve tecrübesine sahip olmak ve birden çok alanda hasta tedavi edebilme becerisine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Avrupa eğitim ve bilgisine sahip olmanın halk nazarında itibar gören bir donanım olarak algılandığını göstermektedir. Hizmet sektöründe yer alan reklamların diğerleri berberlik ve terzilik ile ihtiyacı olanlara hukuki destek sağlamakla ilgili olanlardır. Berberlikle ilgili reklamlarda tecrübe ve temizlik öne çıkarılırken, terzilikte Avrupaî kesim elbiselerin dikilebileceğine dikkat çekilmektedir. Böylece giyim-kuşam alışkanlıklarında da Batı’nın model olarak belirlemeye başladığı anlaşılmaktadır. Hukuk ile ilgili olanlarda ilanı

veren kişinin hukuk bilgisinin ileri düzeyde olduğuna dair bir algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu hukukçular ihtiyacı olan kişilerin her türlü resmi ve hukuki işlerini halledebileceklerini belirtmekte ve avukatlık, hukuk danışmanlığı, yazıcılık gibi birden çok işi bir arada yapmaktadırlar.

Ticari eşya ile ilgili reklamların başını giyim sektöründeki ilanlar çekmektedir. Bu ilanlardan Trabzon'da birbiri ile rekabet halinde bulunan çeşitli manifatura mağazalarının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Buralarda sadece giyim eşyası satılmayıp lastik vb. sanayi ürünleri de bulunmaktadır. İlginç olan ilanlarda tekstil ürünlerinin nerede üretildiği ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmazken, araba, lastik, gaz lambası vb. sanayi ürünlerinin kökenine özel bir vurgu yapılmaktadır. Ayrıca bu sanayi ürünlerinin bazılarının satıldığı mağaza Trabzon'da değil, İstanbul'da bulunmaktadır. Tuhafiyecilerin genellikle indirimleri duyurmak amacıyla gazeteye ilan verdikleri anlaşılmakta olup; söz konusu indirimler mevsim sonu olması dolayısıyla yapılabildiği gibi rekabetçi anlayışı da yansıtmaktadır. İlanların içeriğinde kullanılan ifadeler birbiriyle benzerlik göstermektedir. Gıda ürünleri ile ilgili reklamın az olması işlenmiş fabrikasyon ürünlerin o dönemde yaygın olması ile ilgili olmalıdır.

Gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının her sektörde etkili bir şekilde var olduğu, hatta Türklerden daha ileri düzeyde buldukları görülmektedir. Yurtdışı tecrübesinin ve yabancı dil bilmenin sağladığı avantaj, dünyaya açılmada, batı eğitim sistemini yakından tanımada ve iş dünyasında öne geçmelerinde onlar için avantaj sağlamaktaydı.

İlana konu olan hemen her sektörde Avrupa öne çıkarılmaktadır. Öte yandan Batılı şirketler de Trabzon'a ilgi duymakta, ya burada bir şube açmakta ya da İstanbul'daki şubeleri aracılığı ile ürünlerinin Trabzon'da reklamını yapmaya çalışmaktadır. Böylece Trabzon küresel ticaret ağının tüketim halkasına eklenmeye çalışılmaktadır. Bu ise her anlamda yaşam tarzlarını etkilemekte, özellikle sağlık giyim-kuşam gibi alanlarda kitlesel Batılılaşmanın önünü açmaya başlamıştır. Sözgelimi sigortacılık, bankacılık sistemi ile gelişmeler halkın ekonomik anlayışının zaman içinde dönüşüme uğrayacağı habercisi gibidir. Sonuçta eskisinden çok daha güçlü bir şekilde para ekonomisine geçişi teklif etmektedir.

KAYNAKLAR

ALBAYRAK, Hüseyin, *Trabzon Basın Tarihi*, Ankara 1994.

ALBAYRAK, Hüseyin, *Dünden Bugüne Trabzon Basını*, C: 1, Ankara 2010, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, s. 1.

Anadolu'nun İlk Tıp Gazetelerinden Hekim, Haz. Mustafa Çulfaz, Serander Yayınevi, Trabzon 2007.

BASKICI, Murat, "Osmanlı Anadolu'sunda Sigorta Piyasası: 1860-1918", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C: 57, S: 4,(2002) s. 1-33.

BİRİNCİ, Ali, “Meşveretçi Naci Bey ve Gazetesi”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S: 5, (Güz 2008), s.139-149.

BOSTAN, M. Hanefi, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2002, s. 102

BÜLBÜL, A. Rıdvan, *Genel Gazetecilik Bilgileri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2000.

ÇAKIR, Hamza, *Gazeteciliğe Giriş*, Tablet Yayınları, Konya 2007.

ÇAKIR, Hamza, *Osmanlıda Basın- İktidar İlişkileri*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2002.

ÇULFAZ, Mustafa, “Anadolu’nun İlk Tıp Gazetelerinden: Hekim”, *Anadolu’nun İlk Tıp Gazetelerinden Hekim*, Haz. Mustafa ÇULFAZ Trabzon 2007, s.XXXV-XLIII.

ELDEN, Müge, *Reklam ve Reklamcılık*, Say Yayınları, İstanbul 2009.

ESENKAYA, Ahmet, “Çanakkale Cephesinde İdari Faaliyetler ve Lojistik Hizmetleri”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, (Güz 2014), S: 17, s.45-83.

GİRGİN, Atilla, *Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2001.

İVRENDİ, Mehmet-AKBAL, İsmail-CANITEZ, Murat, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Yıllarında Gazete Reklamları ve Uygulamaları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 13 (2005),s. 239. s.237-257.

KOCABAŞ, Füsun-ELDEN, Müge, *Reklamcılık-Kavramlar, Kararlar, Kurumlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009

KOLOĞLU, Orhan, “Türkçe-Dışı Basın”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C: 1, İstanbul 1985, s. 94-98.

KOLOĞLU, Orhan, “Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C: 1, İstanbul 1985, s. 68-93.

ÖKSÜZ, Hikmet-USTA, Veysel, *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu Hayatı, Hatıratı ve Trabzon’un Yakın Tarihi*, Serander Yayınevi, Trabzon 2008.

ÖKSÜZ, Hikmet-USTA, Veysel-İNAN, Kenan, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi 1884-1950*, Ticaret ve Sanayi Odası, Trabzon 2009.

ÖKSÜZ, Melek, *Trablusgarp Savaşı ve Donanma Cemiyeti’ne Trabzon Vilayetinden Yardımlar*, Serander Yayınevi, Trabzon 2016.

ÖZKUNDAKÇI, Mehmet, *Reklamcılığa Giriş*, Hayat Yayınları, İstanbul 2008.

Trabzon Vilayeti Salnamesi, Haz Kudret Emiroğlu, C: 22, Ankara 2009.

Trabzon’da Meşveret, No: Sayı: 254-300, 351-400.

USTA, Veysel-TULUK, Ömer İskender, *Başlangıçtan Günümüze Trabzon’da Tiyatro*, Serander Yayınevi, Trbzon 2017.

USTA, Veysel, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Trabzon’da Sağlık”, *Anadolu’nun İlk Tıp Gazetelerinden Hekim*, Haz. Mustafa Çulfaz, Trabzon 2007, s.xix-xxxiv.

VARLIK, Bülent, “Yerel Basının Öncüsü: Vilayet Gazeteleri”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C: 1, İstanbul 1985, s. 99-102.

YERLİKAYA, İlhan, “Bir Osmanlı Gazetesi Olan Vakit Gazetesi’nde (1875-1884) İlan ve Reklamlar”, *Marmara İletişim Dergisi*, S: 8, (Ekim 1994), s.201-212.